

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Andrea Nedůchalová

Výhrada svědomí ve zdravotnictví

Diplomová práce

Olomouc 2018

Čestné prohlášení:

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma **Výhrada svědomí ve zdravotnictví** vypracovala samostatně a citovala všechny použité zdroje.“

V Olomouci dne 28. března 2018

Andrea Nedůchalová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Ing. Janu Kratochvílovi, Ph. D, LL.M. za odborné vedení a cenné rady, které mi poskytl při zpracování této diplomové práce. Poděkování patří také mé rodině za podporu, kterou mi po celou dobu studia poskytovala.

Obsah

Seznam použitých zkratk	6
Úvod	7
1 Základní práva ve světle výhrady svědomí	10
1.1 Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání.....	10
1.2 Svědomí	13
1.3 K pojmu svobody svědomí.....	14
2 Institut výhrady svědomí	16
2.1 K pojmu výhrady svědomí.....	16
2.2 Zakotvení na ústavní úrovni	17
3 Právní ochrana svobody svědomí lékařů, zdravotnického personálu a lékárníků	20
3.1 Zákon o zdravotních službách	20
3.2 Stavovské a další dokumenty	22
3.2.1 Etický kodex České lékařské komory.....	22
3.2.2 Další související dokumenty	23
3.3 Mezinárodní dokumenty	25
3.3.1 Evropská úmluva o ochraně lidských práv	25
3.3.2 Dokumenty Světové lékařské asociace	25
4 Výhrada svědomí jako projev přesvědčení	27
4.1 Víra vs. přesvědčení	27
4.2 „Praktikování přesvědčení“ - Arrowsmith test.....	28
5 Výhrada svědomí a základní práva pacientů	30
5.1 Analogie výhrady svědomí ve vojenské službě a ve zdravotnictví?.....	30
5.2 Kolize zájmů při uplatnění výhrady svědomí v oblasti reprodukčního zdraví.....	33
5.2.1 Obecně	33
5.2.2 Právo na ochranu zdraví a rovný přístup ke zdravotní péči.....	34
5.2.3 Právo na informace.....	36
5.2.4 Právo na respektování soukromého a rodinného života.....	39
Závěr	43
Seznam použité literatury	46
Shrnutí	52
Abstract	53
Seznam klíčových slov	54

List of key words 55

Seznam použitých zkratk

LZPS	Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů
MPOPP	Mezinárodní pakt o občanských a politických právech
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
EKLP	Evropská komise pro lidská práva
EÚLP	Evropská úmluva o ochraně lidských práv
ČR	Česká republika
ZZS	Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů

Úvod

Tématem mé diplomové práce je výhrada svědomí ve zdravotnictví, resp. možnost jejího uplatnění ze strany lékařů a dalšího zdravotnického personálu. Výhrada svědomí není novým pojmem, ač se tak může zdát. Nejprve byla řešena v souvislosti s vojenskou službou, ostatně i v tomto významu je přímo zakotvena v LZPS. Výhrada svědomí postupem času však začala rychle pronikat i do jiných oblastí lidského života, kde už na ústavní úrovni přímo garantována není. Můžeme se s ní setkat v pracovněprávních vztazích, v oblasti daní a sociálního zabezpečení, při výkonu povinných veřejných funkcí atd.¹ Domnívám se však, že nejkontroverznějším tématem je právě oblast zdravotnictví a uplatnění výhrady svědomí ze strany lékařů, lékárníků a dalších zdravotnických pracovníků.

Výhrada svědomí v této oblasti má, podle mého názoru, zcela jiný rozměr než právě výhrada vůči povinné vojenské službě a rovněž výhrada v dalších oblastech. I když se v dnešní době klade větší důraz na vztah mezi lékařem a pacientem jako na vztah dvou rovnocenných partnerů, vždy se jedná vzhledem ke znalostem lékaře a neznalostem pacienta o vztah značně nerovný. Pacient přichází za lékařem se žádostí o pomoc, sám si totiž zpravidla nedokáže přesně stanovit svou diagnózu a většinou ani nezná možnosti léčby, na které má právní nárok. Zde potom můžeme narazit na problém, kdy pacient za lékařem přijde, očekává nějakou službu, určitý standard péče, ale lékař jej odmítne, protože taková služba se neslučuje s jeho vlastním přesvědčením. Na jednu miskou vah tedy musíme položit právo pacienta na poskytnutí kvalitní zdravotní péče, na druhou potom právo lékaře jednat v souladu se svým svědomím. K řešení tohoto konfliktu je však třeba přistupovat opatrně. Nesmí převážit zájem na zajištění záruky svobodného svědomí lékařů nad zájmy pacienta. Druhá strana mince však také není zcela ideální. Je i v zájmu samotného pacienta, že mu péči poskytne doktor, jenž je o správnosti daného léčebného postupu sám zcela přesvědčen.

Velmi negativně se k výhradě svědomí ze strany lékařů a dalšího zdravotnického personálu staví např. Julian Savulescu, který v jednom ze svých článků uvádí, že svědomí má v dnešním moderním pojetí lékařské péče pouze málo místa, a pokud lékař není ochoten poskytnout pacientovi účinnou a prospěšnou péči, protože je v rozporu s jeho hodnotami, pak takový člověk nemá být lékařem. Zdůrazňuje, že uplatnění výhrady svědomí je značně neefektivní a nespravedlivé, neboť odmítnutí pacienti pak musí shánět jiného lékaře, od něhož dostanou onu žádanou službu, čímž dochází k plýtvání zdroji. Rovněž je nutné se zamyslet nad tím, že člověk, který se stane

---

¹ Viz MADLEŇÁKOVÁ, Lucia. *Výhrada svědomí: jako součást svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání: [praktická právnícká příručka]*. 1.vydání. Praha: Linde, 2010. s. 132-142.

lékařem, přijímá určitý závazek a měl by být schopen a ochoten takové povolání vykonávat se všemi jeho důsledky.²

Výhrada svědomí ve zdravotnictví není v ČR příliš řešena. Více se týká států vyznačujících se větším podílem věřících občanů, jako jsou například Polsko a Itálie. Aktuálním tématem je však i ve Spojených státech amerických nebo ve Velké Británii. To však neznamená, že se časem nezačne více ze strany českých lékařů uplatňovat a bude zapotřebí se s ní vypořádat. Nejčastěji se s ní setkáváme v souvislosti s reprodukční medicínou, resp. s prováděním interrupcí, neboť zde se nejvíce projevuje nesouhlas s touto poskytovanou službou, a to především ze strany křesťansky založených lékařů.

Diplomová práce si klade za cíl odpovědět na otázku, kdy může lékař či jiný zdravotnický pracovník odmítnout poskytnutí zdravotní péče, protože je v rozporu s jeho svědomím, zda vůbec a případně za jakých podmínek tak může učinit. Pro tyto účely chci poskytnout ucelený pohled na právní úpravu výhrady svědomí lékařů a dalšího zdravotnického personálu včetně jejího ústavního zařazení. Hlavním účelem mé práce je zjistit, zda nemají být v českém právním prostředí úžeji definovány podmínky jejího využití tak, aby nedocházelo k porušování práv pacientů. V tomto kontextu se omezím na oblast reprodukční medicíny a nastíním, která práva pacientů může výhrada svědomí v této oblasti porušit.

Pro účely této práce zvolím metodu deskriptivní a pro odpověď na položené výzkumné otázky využiji metodu analytickou. Při práci s judikaturou pak postupuji metodou indukce, kdy na základě konkrétních judikátů se pokouším vyvodit obecné závěry, jež mohou potom sloužit jako návod pro úpravu právní regulace v této oblasti.

Diplomová práce je rozdělena do pěti kapitol. V prvních je výhrada svědomí zařazena do kontextu ústavního systému ČR a popsána její podstata. Třetí kapitola se zaměřuje na právní úpravu zdravotnické výhrady svědomí v právním řádu ČR. Ve čtvrté kapitole se věnuji požadavku na pravdivost přesvědčení zdravotnického pracovníka, což je jedna z podmínek uplatnění výhrady svědomí. Pátá kapitola nakonec hodnotí práva stojící v kolizi při využití výhrady svědomí. Na konkrétních skutkových případech jsou nastíněny problémy, k nimž může docházet, a na základě toho vyvozeny podmínky, které musí být splněny, aby mohla být taková výhrada svědomí v souladu s právem využita.

Ve své práci pracuji s veřejně přístupnými zdroji českými, slovenskými a anglickými. Jedním ze základních literárních pramenů je kniha JUDr. Lucie Madleňákové, jež se problematikou výhrady svědomí zabývá ve své publikaci „*Výhrada svědomí: jako součást svobody myšlení, svědomí a náboženského*

---

² Viz SAVULESCU, Julian. *Conscientious objection in medicine* [online]. ncbi.nlm.nih.gov, 4. února 2006 [citováno 17. března 2018]. Dostupné na < <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1360408/> >.

vyznání“. Také pracuji jak s knižními, tak elektronickými zdroji. Jelikož v české odborné literatuře se s výhradou svědomí ze strany zdravotnických pracovníků příliš nesetkáme, vycházím většinou ze zahraničních zdrojů. Vzhledem k tomu, že tato výhrada svědomí není řešena ani Ústavním soudem pro účely mé práce vycházím z rozsudků vynesných ESLP. Všechny tyto rozsudky byly vyhledány v průběhu února a března 2018 v elektronické databázi HUDOC.

1 Základní práva ve světle výhrady svědomí

1.1 Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání

První kapitola je věnována zařazení institutu výhrady svědomí do systému základních lidských práv a svobod. Institut výhrady svědomí řadíme do oblasti lidských práv zahrnující svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání, jejíž garance je projevem svobody a důstojnosti člověka v oblasti duševní a duchovní. Článek 15 odst. 1 LZPS zaručuje všem lidem svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání. Znamená to, že „*nikdo, tedy ani orgány veřejné moci či představitelé státu, ani jiné subjekty, např. politické strany, církve a náboženské společnosti, občanská sdružení či jednotlivci, nesmí rozhodovat o tom, co si má nebo nemá člověk myslet, co má být v souladu s jeho svědomím a jaké má být jeho náboženské vyznání.*“³ Pojetí těchto svobod, především svobody náboženského vyznání, se může lišit mezi různými státy, náboženstvími či jednotlivci. I když skupina států souhlasí s obecnou úpravou, v dílčích otázkách se jejich pojetí mohou rozcházet.⁴

LZPS upravuje problematiku související s myšlením, svědomím a náboženstvím ve dvou článcích, a to ve výše zmíněném článku 15 a poté v článku následujícím. V článku 15 odst. 2 je pak dále zmíněna svoboda vědeckého bádání a umělecké tvorby, podle kterého „*je svoboda vědeckého bádání a umělecké tvorby zaručena.*“ Ve třetím odstavci téhož článku je pak na ústavní úrovni upravena problematika výhrady svědomí, o níž celá tato práce pojednává. Zde je však upravena pouze jako právo odepřít výkon vojenské služby. V článku 16 je upravena problematika svobody projevu náboženství či víry navenek a otázka postavení církví a náboženských společností souvisejících s touto svobodou. LZPS tak „*systematicky odděluje otázky, které se týkají „vnitřního světa“ určité osoby (forum internum), tedy otázky související s myšlenkovou, názorovou či věroučnou vnitřní autonomií jedince (čl. 15 odst. 1), od otázek spadajících pod vnější projevy názorů, myšlenek, náboženství a víry (forum externum). Vnější projev náboženství a víry je upraven v čl. 16 LZPS, jinak jakékoli vnější projevy názorů a myšlenek spadají pod režim obecné svobody projevu.*“⁵ Takové systematické rozlišení však není typické pro mezinárodní úmluvy.

Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání je přirozeným, nezadatelným, nezczitelným a nezrušitelným lidským právem. Taková práva mají absolutní charakter, to znamená, že nikdo nemůže být nucen změnit proces svého myšlení, své svědomí či náboženskou víru. Tato práva požívají absolutní volnosti a nelze je zákonem omezit.⁶ Jejich veřejné projevy však omezit

³ PAVLÍČEK, Václav a kol. *Ústavní právo a státověda. Díl II., Ústavní právo České republiky*. 1. vydání. Praha: Linde, 2004. s. 113.

⁴ EVANS, Carolyn. *Freedom of religion under the European Convention on Human Rights*. 1. vydání. New York, N. Y. : Oxford University Press, 2001. s. 18.

⁵ PEZL, Tomáš. In BARTOŇ, Michal a kol. (ed). *Základní práva*. 1. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 327.

⁶ K tomu více náleží Ústavního soudu ze dne 2. června 1999, č. 151/1999 Sb., a náleží Ústavního soudu ze dne 2. června 1999, sp. zn. PL. ÚS 18/98.

le, ale musí se jednat pouze o taková opatření, jež jsou nezbytná „v demokratické společnosti v zájmu veřejné bezpečnosti, ochrany veřejného pořádku, zdraví nebo morálky anebo ochrany práv a svobod druhých.“⁷ Ač by se tak nemuselo na první pohled zdát, rovněž interní charakter této složky umožňuje zasáhnout sféru jednotlivce prostředky veřejné moci, což není dovoleno. V této souvislosti budeme hovořit především o situacích, kdy na jedince působí určité prostředky, které ho pak zbavují svobodné volby, jako jsou například metody poškozující psychiku jedince - tzv. brainwashing, zneužití nadřazené pozice, zneužití tísně a další.⁸ Takové zasahování však není v demokratickém státě dovoleno.

Výše uvedená základní práva mají jednak subjektivní, a jednak objektivní charakter, což plyne z jejich rolí v ústavním systému. Subjektivní charakter tkví v tom, že jeho nositel, realizuje právo jako vlastní a vůči rušivému zásahu veřejné moci se jej může individuálně dovolávat. Zároveň se jedná v objektivním smyslu o „výkladové vodítko, jež směřuje k takové interpretaci a aplikaci dalších ustanovení právního řádu, která nebude v rozporu s čl. 15 a 16 LZPS a umožní výkon základního práva v co nejširším rozsahu.“⁹

Nositelem této svobody je každá fyzická osoba, neboť hovoříme o otázkách myšlení, svědomí a víry, které jsou možné pouze u lidí. O právnických osobách však můžeme mluvit v souvislosti se sdružováním se za účelem projevu svobody vyznání, kde se jedná především o církve a náboženské společnosti, tedy osoby právnické. Problematické to však je v případě výhrady svědomí. Může například církevní nemocnice odmítnout provádění potratů? Autoři citované učebnice Základní práva se v této situaci kloní k tomu, že výhradu svědomí je nutno vázat pouze na lidské bytosti nadané myslí, a v případě právnických osob bude vhodnější hovořit o projevu náboženství či víry.¹⁰ S takovým názorem se osobně ztotožňuji i já.

Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání je jedním ze základních znaků demokratické společnosti. Násilné jednostranné vštěpování názorů může nepříznivě ovlivnit samotné konání člověka, ten se pak může stát lehce ovladatelným a manipulovatelným. Každý jedinec má právo na vytvoření vlastních názorů a jejich projevů. To však v sobě obsahuje i negativní aspekt, že nikdo nemůže být nucen si něco myslet či v něco věřit.¹¹

---

⁷ Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů.

⁸ JÄGER, Petr. In WAGNEROVÁ, Eliška a kol. (ed). *Listina základních práv a svobod: komentář*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2012. s. 378.

⁹ Tamtéž, str. 372.

¹⁰ PEZL, Tomáš. In BARTOŇ, Michal a kol. (ed). *Základní práva*. 1.vydání. Praha: Leges, 2016, s. 330-331.

¹¹ SVÁK, Ján. *Ochrana lidských práv v troch zväzkoch. III.zväzok*. 1.vydání. Bratislava: Eurokódex, 2011. s. 7.

Svobodu myšlení můžeme z těchto tří svobod považovat za tu hlavní, neboť bez myšlení bychom nemohli využít svobodu svědomí či svobodu náboženského vyznání. Nemohli bychom vzít za své určité životní hodnoty nebo se ztotožnit s určitým náboženstvím.¹²

Samotná záruka svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání navazuje na článek 2 odst. 1 LZPS, který říká, že stát se nesmí vázat na výlučnou ideologii nebo náboženské vyznání. Ochrana těchto práv musí stát dostát na základě přijatých ústavních a zákonných norem, případně svou vlastní činností. Pro svou univerzální povahu musí být zaručena nejen občanům ČR, ale jakémukoliv člověku.¹³ V tomto případě se však nejedná pouze o povinnost státu do základního práva nezasahovat, ale stát má i povinnost aktivně zajistit výkon tohoto práva, a to především chránit jeho výkon před rušivými zásahy třetích osob.¹⁴

Druhá věta článku 15 odst. 1 LZPS pak garantuje právo každého změnit své náboženství nebo víru, nebo být bez náboženského vyznání. Pojem víra zde tedy chápeme i jako jinou víru než náboženskou, „*tedy jakékoli přesvědčení, zpravidla nezaložené na poznacích vědy. ...Zahrnuje i právo určitým způsobem jednat - svobodně přestoupit ze sdružení vyznávajícího určité náboženství nebo víru do jiného sdružení, nebo z nich vystoupit.*“¹⁵ Svoboda změnit své náboženství nebo víru má formální a materiální charakter. Materiálním charakterem rozumíme vnitřní přesvědčení jednotlivce, formálním pak skutečnost, že nikomu nelze bránit, aby změnil své náboženské vyznání. Formální otázky jsou státem upraveny především v zákoně č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech.¹⁶

Na mezinárodní úrovni jsou uvedená práva garantována v článku 18 MPOPP, přičemž v sobě zahrnují i svobodu vyznávat nebo přijmout náboženství či víru podle vlastní volby a toto také veřejně projevat. Je zde dokonce upravena i svoboda rodičů na výchovu dětí podle vlastního přesvědčení. Obdobně pak EÚLP garantuje ochranu těchto tří práv v článku 9, kde mimo jiné uvádí, že každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání, přičemž toto právo zahrnuje svobodu změnit své náboženské vyznání nebo přesvědčení.¹⁷

Náboženské svobodě je v rámci ČR poskytována i trestněprávní ochrana především prostřednictvím skutkové podstaty omezování svobody vyznání zakotvené v § 176 zákona

---

¹² MADLEŇÁKOVÁ, Lucia. *Výbrada svědomí: jako součást svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání: [praktická právníková příručka]*. 1.vydání. Praha: Linde, 2010. s. 37.

¹³ PAVLÍČEK, Václav a kol. *Ústava a ústavní řád České republiky: komentář. Díl 2, Práva a svobody: text Listiny v platném znění, komentář, literatura, judikatura, důvodová zpráva, zpravodajská zpráva, ústavní zákon o bezpečnosti České republiky, mezinárodní smlouvy, prováděcí zákony*. 2.vydání. Praha: Linde, 1999. s. 164-166.

¹⁴ JÄGER, Petr. In WAGNEROVÁ, Eliška a kol. (ed). *Listina základních práv a svobod: komentář*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. s. 372.

¹⁵ PAVLÍČEK, Václav a kol. *Ústava a ústavní řád České republiky: komentář. Díl 2, Práva a svobody: text Listiny v platném znění, komentář, literatura, judikatura, důvodová zpráva, zpravodajská zpráva, ústavní zákon o bezpečnosti České republiky, mezinárodní smlouvy, prováděcí zákony*. 2.vydání. Praha: Linde, 1999. s. 166.

¹⁶ PEZL, Tomáš. In KLÍMA, Karel a kol. (ed). *Komentář k Ústavě a Listině*. 1.vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. s.713. (Čl. 15)

¹⁷ Obdobně pak i v článku 14 Úmluvy o právech dítěte ze dne 20. listopadu 1989.

č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, (dále jen „trestní zákoník“). Tato skutková podstata je trestním zákoníkem řazena do Hlavy II. týkající se trestných činů proti svobodě a právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství. Ochrana je však této svobodě poskytována i v rámci dalších skutkových podstat (§ 352, 355, 356).

1.2 Svědomí

Ačkoliv je dle LZPS zaručena svoboda svědomí, pojem svědomí není LZPS ani jiným právním předpisem nijak definován. Výkladem pojmu svědomí se zabývá řada vědních oborů, jako je filozofie, sociologie, psychologie. Vyložit jej se snaží řada významných představitelů těchto oborů, např. Immanuel Kant nebo H.L.A. Hart. Dle Sigmunda Freuda se jedná o soubor morálních a estetických postojů jednotlivce.¹⁸

Svědomí můžeme chápat jako „*složku lidského nitra posuzující nebo určující jednání člověka z hlediska jeho mravních nebo jinak určených zásad. (...) Povahou svědomí je určováno chování člověka, takže z jeho chování lze činit úsudky i o jeho svědomí.*“¹⁹ Jedná se o schopnost člověka pohlížet na sebe jinak než z úhlu vlastního zájmu. Je to jakési „*vážné, mravní, na kategorie dobro a zlo orientované rozhodnutí, které jednotlivce prožívá jako závaznou povinnost.*“²⁰ Jedná se o mravní vědomí a schopnost rozeznat dobré od zlého. S tím následně souvisí schopnost konat dobro a vyvarovat se zla. Svědomí je možno popsat jako jakýsi „*komplex vnitřních zábran a emocionálních prožitků, které vznikají u člověka v procesu výchovy.*“²¹

Svědomí patří k vnitřní výbavě člověka, ovlivňuje jeho chování. Formuje se na základě mravních zásad, jež se přenáší do vnitra jedince skrze jeho myšlení. Svědomí je velmi úzce spojeno s pojmem „přesvědčení“. Kupříkladu ESLP ve své judikatuře mezi těmito pojmy nerozlišuje a v rámci výkladu práva v této oblasti se orientuje jednak na nemožnost zdůvodnit porušení všeobecných pravidel svým svědomím nebo přesvědčením,²² jednak na zákaz vytváření výhod nebo nevýhod spojených s chováním ovlivněným svědomím či přesvědčením člověka.²³

Jelikož je svědomí vždy spjato s nějakými osobními prožitky, jeho regulace právem bude tedy velmi obtížná. Problémy budou právě v oboru zdravotnictví, neboť zde už nejde jen o to, „co si kdo myslí“, ale nevěle učinit určité lékařské úkony ze strany lékařů může přímo narážet na práva pacientů.

¹⁸ VÍTEK, Bohumil. K pojmu svoboda svědomí. In DÁVID, Radovan, SEHNÁLEK, David, VALDHANS, Jiří (ed). *Dny práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 3015.

¹⁹ PAVLIČEK, Václav a kol. *Ústava a ústavní řád České republiky: komentář. Díl 2, Práva a svobody: text Listiny v platném znění, komentář, literatura, judikatura, důvodová zpráva, zpravodajská zpráva, ústavní zákon o bezpečnosti České republiky, mezinárodní smlouvy, prováděcí zákony*. 2.vydání. Praha: Linde, 1999. s. 164-166.

²⁰ VÍTEK, Bohumil. K pojmu svoboda svědomí. In DÁVID, Radovan, SEHNÁLEK, David, VALDHANS, Jiří (ed). *Dny práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 3015.

²¹ PAVLIČEK, Václav a kol. *Ústavní právo a státověda. Díl II., Ústavní právo České republiky*. 1.vydání. Praha: Linde, 2004. s. 114.

²² K tomu viz rozhodnutí ESLP ve věci Thilimmenos proti Řecku ze dne 6. dubna 2000. Stížnost 34369/97.

²³ SVÁK, Ján. *Ochrana lidských práv v troch zväzkoch. III. zväzok*. 1.vydání. Bratislava: Eurokódex, 2011. s. 11.

1.3 K pojmu svobody svědomí

Institut výhrady svědomí je spojen s právem každého na svobodu svého svědomí. Tato svoboda se vztahuje jak na určité náboženské přesvědčení, tak i naopak na názor nenáboženský až ateistický. To plyne i ze samotné úpravy svobody náboženství, neboť každý má právo být bez náboženského vyznání. Svoboda svědomí však už není nijak podrobněji v LZPS rozvedena. LZPS tak přímo chrání jen její vnitřní rozměr, nezabývá se už jejím projevem navenek či formami tohoto projevu. Ve svých ustanoveních se dále zaměřuje jen na specifikaci svobody náboženství.²⁴

Podstatou svobody svědomí je skutečnost, že tento znak lidské osoby vyžaduje respekt ze strany druhých lidí. Člověku je dovoleno řídit se zásadou, která je pro něj správná, ale je v rozporu s míněním ostatních. Nekonání v souladu se svým svědomím znamená pro tohoto jednotlivce podstatný zásah do jeho identity a integrity.²⁵

Svobodu svědomí můžeme tedy považovat za prostor pro určitá etická a morální rozhodnutí člověka. Jedinec tyto hodnotící soudy činí v konkrétních situacích - tedy „tady a teď“ a cítí je jako hluboce prožitou povinnost. V rámci rozhodnutí, jež je řízeno svědomím, se jedná o splnutí určité závazné mravní normy s danou vyhodnocenou situací. Svobodu svědomí je nutno odlišit od svobody náboženského vyznání, neboť „náboženské přesvědčení zahrnuje mnohem širší spektrum obecnějších zásad, náboženských pravd i vnitřně pociťovaných povinností, na základě kterých, a nejen jich, se teprve utváří konkrétní etické či mravní rozhodnutí jedince chráněné svobodou svědomí.“²⁶

Svobodu svědomí tak nemůžeme zaměňovat za svobodu víry či svobodu náboženskou. Rozhodnutí, které se řídí svědomím je totiž konkrétní, neboť se jedná o konkrétní chování. Abstraktními mohou být pouze důvody, jež spoluvytvářejí normu, již svědomí akceptuje. „*Situace je ovšem vždy individualizovaná časem, místem a konkrétními okolnostmi. Jde o vážné, mravní, na kategorie dobro a zlo orientované rozhodnutí, které jednatel prožívá jako závaznou povinnost či jako bezpodmínečný příkaz k určitému chování.*“²⁷

Svoboda svědomí má dvě možnosti ochrany projevu. V případě, že svědomí je projevené jako naše myšlení, bude se tento projev chránit svobodou projevu. Pokud však člověk projeví svědomí spojené s náboženstvím, bude se tento projev chránit svobodou náboženského vyznání.²⁸

²⁴ MADLEŇÁKOVÁ, Lucia. *Výhrada svědomí: jako součást svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání: [praktická právnícká příručka]*. 1.vydání. Praha: Linde, 2010. s. 38.

²⁵ VÍTEK, Bohumil. K pojmu svoboda svědomí. In DÁVID, Radovan, SEHNÁLEK, David, VALDHANS, Jiří (ed). *Dny práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 3015.

²⁶ JÄGER, Petr. In WAGNEROVÁ, Eliška a kol. (ed). *Listina základních práv a svobod: komentář*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2012. s. 376.

²⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 11.března 2003, sp. zn. I. ÚS 671/01.

²⁸ MADLEŇÁKOVÁ, Lucia. *Výhrada svědomí: jako součást svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání: [praktická právnícká příručka]*. 1.vydání. Praha: Linde, 2010. s. 38.

Svědomy, které je hlavním znakem institutu výhrady svědomí, je tedy chráněno jak Ústavou, tak i dalšími mezinárodními smlouvami jako součást práva na svobodné myšlení, svědomí a náboženství. Svědomí chápeme jako určitou část lidské osobnosti, která nám říká, co máme vnímat jako dobré a co jako špatné. Podle toho také budeme jako člověk jednat. Tyto veřejné projevy však nepožívají absolutní ochrany, zejména pokud se dotýkají práv a svobod druhých lidí. Právě nad tímhle aspektem je zapotřebí se u lékařské výhrady svědomí pozastavit, neboť se vždy nějakým způsobem dotkne jiného člověka (resp. pacienta).

2 Institut výhrady svědomí

2.1 K pojmu výhrady svědomí

Výhradu svědomí můžeme definovat jako právo odmítnout splnit určitou povinnost, jelikož je splnění této povinnosti v rozporu s vlastním svědomím té osoby, jíž je tato povinnost ukládána. Bude se přitom jednat o povinnost, která je dána zákonem nebo uložena orgánem veřejné moci. Nemůžeme však za výhradu svědomí považovat případ, kdy jednotlivec aktivně koná navzdory zákonnému zákazu.²⁹

Výhrada svědomí je koncept, jenž umožňuje řešit závažné konflikty svědomí, neboť člověku je umožněno odmítnout vykonat něco, co není s jeho svědomím v souladu. „*Výhrada svědomí vychází z předpokladu, že jednotlivec je svobodnou bytostí, která se může dobrovolně podrobit autoritě, ovšem nesmí být k takovému jednání nucena. Uplatnění nachází především v těch společnostech, v nichž státní moc prostřednictvím legislativy zasahuje do morální sféry.*“³⁰ Je nutno brát v potaz, že ne vše, co je považováno za legální, musí být nutně i morálně správné. Proto je nutná možnost nějaké kontroly ze strany svědomí jedinců, kteří budou tímto způsobem právo kontrolovat a odmítnou splnit určitou povinnost, pokud se budou domnívat, že není morálně správná. Samozřejmě však tato možnost není bezbřehá.

Institut výhrady svědomí může být v řadě případů v rozporu s ochranou jiných ústavně zaručených práv. Kupříkladu v případě transfuze krve nutné pro záchranu života výhrada narazí na právo na život. Dalším příkladem pak může být zásah do práva na soukromý život v případě odmítnutí provedení interrupce nebo neuznání svazku osob stejného pohlaví. „*Zde se pak střetává ochrana základních práv v podobě pozitivních závazků z nich plynoucích (právo na život, právo na soukromí) s jiným základním právem (výhradou svědomí) těch, jejichž prostřednictvím má být onen pozitivní lidskoprávní závazek naplněn (lékař, úředník).*“³¹ Právě takové střety budou rozebrány níže. Řešení spočívá v provedení testu proporcionality, kdy omezení jednoho práva musí být přiměřené ochraně jiných práv a hodnot. Je tedy nutno zkoumat vhodnost a potřebnost zvoleného prostředku. Dalším návazným kritériem v rámci testu proporcionality je porovnávání závažnosti práv stojících v kolizi. Účelem je najít optimální vztah mezi cílem a prostředkem k jeho dosažení.³²

Je důležité zmínit, že výhrada svědomí může být vedena jak náboženskými, tak nenáboženskými důvody a obě varianty mají být stejně chráněny. Výhrada svědomí sama o sobě vychází nejen ze svobody náboženství, ale i ze svobody svědomí, jež stojí právě mezi svobodou

²⁹ MADLEŇÁKOVÁ, Lucia. *Výhrada svědomí: jako součást svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání: [praktická právní příručka]*. 1.vydání. Praha: Linde, 2010. s. 158.

³⁰ DUDA, Jaroslav. *Lékařník a výhrada svědomí* [online]. lekarniciprozivot.cz, 6.května 2015 [cit. 10. února 2018]. Dostupné na < http://lekarniciprozivot.cz/?page_id=97 >.

³¹ PEZL, Tomáš. In BARTOŇ, Michal a kol. (ed). *Základní práva*. 1.vydání. Praha: Leges, 2016. s. 333.

³² FRŤALOVÁ, Andrea. Výhrada svědomia. In MORAVČÍKOVÁ, Michaela, KRIŽAN, Viktor (ed). *Právna ochrana slobody svědomia*. Trnava: TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVIENSIS, 2013, s. 43-44.

náboženství a svobodou myšlení. Je důležité posoudit každý případ individuálně a nehledět pouze na to, jestli se jedná o výhradu náboženskou, či nenáboženskou. „*Svědomy má jak člověk, „pouze“ myslící a nenáležící k žádnému náboženství, tak člověk nábožný. Svědomí je pojátkem a je spojeno jak s náboženskými představami, nenáboženskými či až antináboženskými postoji.*“³³

2.2 Zakotvení na ústavní úrovni

Na ústavní úrovni je v LZPS zakotvena pouze výhrada svědomí v souvislosti s odmítnutím povinné vojenské služby, kdy v článku 15 odst. 3 je uvedeno, že „*nikdo nemůže být nucen vykonávat vojenskou službu, pokud je to v rozporu s jeho svědomím nebo s jeho náboženským vyznáním. Podrobnosti stanoví zákon.*“ Všeobecná branná povinnost je zakotvena v článku 4 ústavního zákona č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti ČR, ve znění pozdějších předpisů a zejména pak v zákoně č. 585/2004 Sb., branný zákon, ve znění pozdějších předpisů. Dle výše uvedené právní úpravy je občan povinen plnit brannou povinnost pouze v době ohrožení státu nebo v případě válečného stavu.

Je tedy pamatováno na osoby, jež mohou odmítnout plnit brannou povinnost, jelikož je to v rozporu s jejich svědomím nebo s jejich náboženským přesvědčením. Pokud tak chtějí učinit stačí odůvodněné prohlášení do patnácti dnů ode dne, kdy jim je předáno rozhodnutí o schopnosti vykonávat veřejnou službu, případně ode dne vyhlášení stavu ohrožení státu nebo stavu válečného. Takovým občanům je však zpravidla stanovena povinnost podílet se na obraně státu jiným způsobem (např. pracemi dle rozhodnutí příslušného obecního úřadu).³⁴

Je nezbytné rozlišovat vnitřní a vnější stránku práva nevykonávat vojenskou službu. Jako vnitřní stránku budeme chápat vnitřní přesvědčení nevykonávat vojenskou službu vzhledem k rozporu se svědomím nebo náboženským vyznáním, jako vnější stránku pak samotný vnější projev tohoto přesvědčení, tedy faktické odmítnutí výkonu vojenské služby. Vnitřní stránka je přitom absolutní a není ji možno nijak regulovat či omezovat. Nicméně vnější stránka, tedy výkon tohoto práva navenek, může být zákonem omezena v souladu s obecnými principy zakotvenými Ústavou ČR a LZPS.³⁵ Článek 9 EÚLP neupravuje žádnou výhradu svědomí, ale právě výhrada svědomí pro službu v armádě je judikaturou ESLP dovozena, a to na základě rozhodnutí z roku 2011 Bayatyan proti Arménii.³⁶ V tomto rozhodnutí soud uznává, že výhrada svědomí je součástí práva na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání, což však může být jakýmsi vodítkem

³³ MADLEŇÁKOVÁ, Lucia. *Výhrada svědomí: jako součást svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání: [praktická právníková příručka]*. 1.vydání. Praha: Linde, 2010. s. 37.

³⁴ PEZL, Tomáš. In KLÍMA, Karel a kol. (ed). *Komentář k Ústavě a Listině*. 1.vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. s.714.

³⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 2. června 1999, sp. zn. Pl. ÚS 18/98

³⁶ Rozsudek ESLP ve věci Bayatyan proti Arménii ze dne 7. července 2011. Stížnost 23459/03.

pro uplatnění výhrady svědomí i v jiných oblastech. Problematika takového dovození výhrady svědomí v oblasti vojenství do oblasti zdravotnictví bude probrána níže.

Jak je již výše uvedeno, všechny ostatní případy, kdy se může výhrada svědomí využít, je nutno pouze dovodit přímo z článku 15 odst. 1 LZPS. V tomto případě se hovoří právě o výhradě svědomí ve zdravotnictví uplatňované jak ze strany lékařů (neprovedení interrupce, umělého oplození, nepředepsání antikoncepce), tak i ze strany pacientů (odmítnutí povinného očkování, krevní transfuze). S výhradou svědomí se také můžeme setkat například v případě úředních osob odmítajících oddat homosexuální páry i v případech jiných.

Ústavní soud ČR zatím neřešil situaci, kdy by výhradu svědomí uplatňoval zdravotnický pracovník. Již se však projednávala problematika, která je častější, a to uplatnění výhrady svědomí rodiči v případě povinného očkování svých dětí. I nevojenská výhrada svědomí tak zaujala v českém ústavním systému důležité místo. Můžeme však pouze předpokládat, že obdobným směrem bude Ústavní soud směřovat i v případě hodnocení oprávněnosti uplatnění výhrady svědomí zdravotnickým pracovníkem. Ústavním soudem byla určena kritéria pro uplatnění náboženské výhrady svědomí nálezem ze dne 3. února 2011, sp. zn. III. ÚS 449/06. Ten se zabýval problematikou povinného očkování, kdy rodiče odmítli nechat očkovat svou nezletilou dceru z důvodu svědomí a myšlení, racionálního a filozofického přesvědčení, ale také zároveň z vlastního přesvědčení o nejlepším zájmu dítěte při ochraně jeho zdraví. Dle Ústavního soudu musí orgán veřejné moci vzít při svém rozhodování v úvahu ústavní relevanci a naléhavost tvrzených důvodů.³⁷ Je tedy nutno zjistit, zda jsou tu takové okolnosti, jež zásadním způsobem volají po zachování autonomie dané osoby. Ústavní relevance bude naplněna samotnou kolizí práv, k níž v těchto případech dochází. Naléhavost důvodů, které jsou namítány v rámci výhrady svědomí, je zapotřebí zkoumat vždy subjektivně. Zjistit se musí také konzistentnost a přesvědčivost tvrzení dané osoby. Ty je zapotřebí posuzovat „*ad personam a nelze je podrobit postulátu objektivní pravdivosti; obsah těchto tvrzení nesmí postrádat hodnotový náboj a přikře protirečít společenskému prostředí, obstat však musí především před jejich nositelem a jeho nejbližšími.*“³⁸ Třetím kritériem je nebezpečí pro společnost, které může jednání dané osoby vyvolat. Při veškerém respektu k autonomii projevu vůle jedince uplatňujícího výhradu svědomí, však nesmí společenské dopady extrémně vybočovat ze sféry legitimních cílů, kterými se vyznačuje relevantní oblast práva.³⁹ Dle odlišného stanoviska je zapotřebí brát v potaz ještě druh náboženství, hloubku náboženského vyznání a intenzitu zásahu do náboženské víry.⁴⁰

---

³⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 3. února 2011, sp. zn. III. ÚS 449/06.

³⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 22. prosince 2015, sp. zn. I. ÚS 1253/14.

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 3. února 2011, sp. zn. III. ÚS 449/06.

Ústavní soud však připouští i využití sekulární (světské) výhrady svědomí, jelikož na ČR pohlížíme jako na laický stát. Sekulární výhradu svědomí je nutno akceptovat, pokud projde výše zmíněným testem.⁴¹ I zde se však jedná o využití výhrady svědomí ze strany odpůrců povinného očkování, jeho budoucí využití u lékařů tedy můžeme pouze dovozovat. Situace totiž může být v tomto případě zcela jiná.

Výhradu svědomí můžeme definovat jako právo odmítnout splnit určitou povinnost, pokud je v rozporu s mým svědomím. V rámci LZPS ji najdeme garantovanou pouze ve vztahu k povinné vojenské službě. Výhrada svědomí jako taková je však chápána jako lidské právo, které je nezczizitelné, nepromlčitelné, nezrušitelné a které vyplývá ze svobody svědomí, i když s ní možná není prvořadě počítáno. Výhradu svědomí pro zdravotnické pracovníky uznává jako lidské právo také Rada Evropy, což potvrdila přijetím Rezoluce č. 1763 o výhradě svědomí pro zdravotnické pracovníky.⁴² V EÚLP výhradu svědomí nenalezneme, ale je judikatorně dovozena a zaujímá své místo v rámci svobody svědomí. Ústavním soudem ČR je dovozena i její sekulární podoba, v rámci problematiky odpůrců povinného očkování. Je tedy jasné, že se s ní musí jako s lidským právem počítat. V žádném právním předpisu však nenalezneme upravené podmínky, rozsah a obsah výhrady svědomí jako lidského práva. Zároveň je nutno mít na paměti, že takový závěr neznamená, že výhrada svědomí požívá absolutní volnosti a nepřiznává nám právo kdykoliv a cokoliv odmítnout ve jméně vlastního svědomí.⁴³

---

⁴¹ Nález Ústavního soudu ze dne 22. prosince 2015, sp. zn. I. ÚS 1253/14.

⁴² FRŤALOVÁ, Andrea. Výhrada svedomia. In MORAVČÍKOVÁ, Michaela, KRIŽAN, Viktor (ed). *Právna ochrana slobody svedomia*. Trnava: TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVIENSIS, 2013, s. 39-41.

⁴³ Tamtéž, s. 41.

3 Právní ochrana svobody svědomí lékařů, zdravotnického personálu a lékárníků

Právní úprava zdravotnické výhrady svědomí se často v jednotlivých zemích liší. Někde je pojata šířeji, jinde úžeji. Pro zaměření mé práce a zhodnocení optimálnosti české právní úpravy je zapotřebí podívat se nejprve, jak je vlastně výhrada svědomí v českém právní řádu upravena a kde všude ji najdeme.

O výhradě svědomí v souvislosti se zdravotnictvím můžeme hovořit jak v případě samotných lékařských úkonů, tak i v souvislosti s prováděním výzkumu na lidech, nakládání s lidskými orgány či předepisováním určitých léků.⁴⁴ Ve zdravotnictví se vedle výhrady svědomí ze strany poskytovatelů zdravotních služeb můžeme setkat i s uplatněním výhrady svědomí ze strany pacientů. Dnes je vztah lékaře a pacienta v porovnání s minulostí pojímán více jako vztah dvou rovnocenných partnerů. Pacientovi je tedy ponechána určitá míra autonomie, a ten proto může odmítnout podstoupit určitý zdravotnický úkon, pokud je v rozporu s jeho svědomím. Samozřejmě ne vždy řešení takové situace bude zřejmé a jednoduché. V této souvislosti se s výhradou svědomí budeme nejčastěji setkávat v případech odmítnutí povinného očkování nebo u Svědků Jehovových s odmítáním krevní transfuze.⁴⁵ Úvahy o tak využitě výhradě svědomí však přesahují rozsah této práce.

3.1 Zákon o zdravotních službách

V roce 2011 byla v ČR provedena rozsáhlá reforma zdravotnictví, v rámci níž byly přijaty tři stěžejní zákony, a to zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 374/2011 Sb., o zdravotnické záchranné službě, ve znění pozdějších předpisů. Pro mou diplomovou práci je podstatný první z nich, neboť právě v něm byla poprvé na zákonné úrovni upravena problematika svědomí zdravotnických pracovníků.⁴⁶

Poskytovatel zdravotních služeb má tzv. kontraktační povinnost. Musí tedy uzavírat smlouvy o poskytování těchto služeb se všemi, kdo o ně požádá. Taková povinnost však není bezbřehá

---

⁴⁴ MADLEŇÁKOVÁ, Lucia. *Výhrada svědomí: jako součást svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání: [praktická právníková příručka]*. 1. vydání. Praha: Linde, 2010. s. 102.

⁴⁵ Viz např. Nález Ústavního soudu ze dne 22. prosince 2015, sp.zn. I. ÚS 1253/14.

⁴⁶ Mezi zdravotnické pracovníky řadíme osoby, které vykonávají zdravotnickou profesi, jako jsou lékaři, zubaři, lékárníci, zdravotní sestry a také ti, kdo poskytují péči během porodu, psychologické služby a další. In PŘIBYL, Stanislav. KRÍŽ, Jakub. Respect for the Freedom of Conscience of Believers in Czech Confessional Law. In MORAVČÍKOVÁ, Michaela, ŠMÍD, Marek(ed). *Freedom of Conscience and Religious Freedom*. Praha: Legers, 2015, s. 147.

a existují z ní určité výjimky, kdy poskytovatel nemusí pacientovi zdravotní službu poskytnout. Jednou z těchto výjimek je právě uplatnění výhrady svědomí.⁴⁷

Ochrana svědomí pracovníků ve zdravotnictví je nyní explicitně zakotvena přímo v zákoně a není tedy nutno ji dovozovat pouze v souvislosti s LZPS. Její úpravu nalezneme v § 50 odst. 2 ZZS, který řeší postup v případě, že by k takovému předpokládanému uplatnění práva výhrady svědomí došlo. Dle výše uvedeného ustanovení „*zdravotnický pracovník může odmítnout poskytnutí zdravotních služeb pacientovi v případě, že by jejich poskytnutí odporovalo jeho svědomí nebo náboženskému vyznání. O této skutečnosti je povinen ihned informovat poskytovatele, který zajistí pacientovi jiného zdravotnického pracovníka. Nemůže-li poskytovatel zajistit jiného zdravotnického pracovníka, zajistí pacientovi jiného poskytovatele, který mu zdravotní služby poskytne, pokud pacient zajištění jiného poskytovatele neodmítne. Záznam o odmítnutí zajištění jiného zdravotnického pracovníka nebo poskytovatele je součástí zdravotnické dokumentace; záznam podepíše pacient a zdravotnický pracovník.*“⁴⁸

Ustanovení dále pokračuje zakotvením výjimky z výhrady svědomí, kde uvádí, že „*zdravotnický pracovník nemůže odmítnout poskytnutí zdravotních služeb pacientovi z důvodu uvedeného ve větě první, pokud by odmítnutím došlo k ohrožení života pacienta nebo k vážnému ohrožení jeho zdraví a poskytovatel není schopen zajistit poskytnutí zdravotních služeb jiným pracovníkem. Podle věty první až čtvrté se obdobně postupuje, odmítne-li poskytnutí zdravotních služeb poskytovatel.*“⁴⁹

Mohu pak dále uvést, že ochrana svobody svědomí dle výše uvedených ustanovení se vztahuje na všechny zdravotnické pracovníky vykonávající jak lékařské, tak nelékařské profese, rovněž platí pro jiné odborné pracovníky vykonávající činnost v souvislosti s poskytováním zdravotních služeb. Možnost uplatnit výhradu svědomí je ponechána i samotnému poskytovateli.⁵⁰ Zde už ale bude řešení onoho problému značně složitější. Pokud odmítne poskytnout určité nemocniční zařízení lékařskou péči, kam pacienta odkáže? Poskytovatel totiž nemá, jak přinutit jiného poskytovatele k poskytnutí zdravotních služeb. V případě, že jiný poskytovatel odmítne službu provést, musí se poskytovatel uplatňující výhradu svědomí spolu s pacientem obrátit na jeho zdravotní pojišťovnu s žádostí o nalezení jiného poskytovatele.⁵¹

---

⁴⁷ POLICAR, Radek. Smluvní přímus poskytovatelů zdravotních služeb. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*, 2012, roč. 2, č. 2. Dostupné na < <http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/30/37> >.

⁴⁸ Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů

⁴⁹ Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů

⁵⁰ NĚMEC, Damián. Ochrana svobody svědomí v oblasti zdravotnictví v České republice. In MORAVČÍKOVÁ, Michaela, KRÍŽAN, Viktor (ed). *Právna ochrana slobody svedomia*. Trnava: TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVIENSIS, 2013, s. 103.

⁵¹ PRUDIL, Lukáš. *Právo pro zdravotnické pracovníky*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2017. s. 16.

3.2 Stavovské a další dokumenty

V následující podkapitole krátce rozeberu právě stavovské dokumenty, v nichž se zmiňuje svědomí lékaře, či jiného zdravotníka. Za účelem kontroly a garance kvality výkonu zdravotních služeb jsou zákonem České národní rady č. 220/1991 Sb., o České lékařské komoře, České stomatologické komoře a České lékárnické komoře, zřízeny tyto tři profesní komory. Jedná se o právnické osoby, jež dbají o to, že jejich členové vykonávají povolání odborně a v souladu s jeho etikou. Tyto profesní komory vydávají interní (tzv. statutární) předpisy, které jsou členové povinni dodržovat. V opačném případě pak podléhají sankčním opatřením, nejhorším z nich je až samotné vyloučení z profesní komory.⁵² Zdravotnický pracovník je totiž povinen dle § 49 odst. 1 ZZS poskytovat zdravotní služby na náležitě odborné úrovni a řídit se při tom etickými principy, tedy rovněž principy zakotvenými v níže uvedených stavovských dokumentech.

3.2.1 Etický kodex České lékařské komory

Etický kodex České lékařské komory výhradu svědomí přímo zakotvuje v § 2 odst. 5, dle kterého „*lékař nemůže být donucen k takovému lékařskému výkonu (nebo spoluúčasti na něm), který odporuje jeho svědomí.*“⁵³ Na základě tohoto ustanovení je tedy lékaři ponechána možnost odmítnout provést lékařský výkon, ale rovněž i odmítnout asistenci u takového lékařského výkonu, jenž odporuje jeho vlastnímu přesvědčení. V Etickém kodexu je to zakotveno tímto způsobem, neboť lékař je někdo, kdo se má řídit svým svědomím a promýšlet život kolem sebe se všemi jeho právními i jinými aspekty. „*Opravdový lékař je člověkem hluboké reflexe. Někým, kdo se nespokojí s povrchním pohledem, ale kdo otázky kladené životem promýšlí.*“⁵⁴

S výhradou svědomí se však setkáváme i v dalších ustanoveních Etického kodexu České lékařské komory. Jedno z nich je ustanovení, které se týká předpisu léčiv. V § 2 odst. 14 tohoto kodexu je uvedeno, že „*pokud lékař doporučuje ve své léčebné praxi léky, léčebné prostředky a zdravotní pomůcky, nesmí se řídit komerčními hledisky, ale výhradně svým svědomím a prospěchem pacienta.*“⁵⁵ Toto ustanovení je cíleno především na ochranu před ekonomickými tlaky prodejců léčiv, ale může být chápáno i jako možnost lékaře odmítnout předepsat lék, proti němuž má určité etické výhrady.⁵⁶

---

⁵² NĚMEC, Damián. Ochrana svobody svědomí v oblasti zdravotnictví v České republice. In MORAVČÍKOVÁ, Michaela, KRÍŽAN, Viktor (ed). *Právna ochrana svobody svědomí*. Trnava: TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVIENSIS, 2013, s. 93-94.

⁵³ Stavovský předpis č. 10 České lékařské komory, Etický kodex České lékařské komory

⁵⁴ MATĚJKA, Jaromír. *Svědomí v lékařské etice: dizertační práce*. Brno: Masarykova univerzita, Lékařská fakulta, 2006. str. 55.

⁵⁵ Stavovský předpis č. 10 České lékařské komory, Etický kodex České lékařské komory

⁵⁶ NĚMEC, Damián. Ochrana svobody svědomí v oblasti zdravotnictví v České republice. In MORAVČÍKOVÁ, Michaela, KRÍŽAN, Viktor (ed). *Právna ochrana svobody svědomí*. Trnava: TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVIENSIS, 2013, s. 95.

Etický kodex stanovuje v § 1 odst. 3, že s vědomím osobního rizika se lékař nemusí cítit být vázán zákony a závaznými předpisy, které jsou platné pro výkon povolání lékaře, v případě, že narušují svým obsahem a ve svých důsledcích lékařskou etiku či omezují základní lidská práva.⁵⁷ I když zde přímo chybí zmínka o svědomí lékaře, je mu tímto ustanovením dána možnost řídit se vlastním svědomím, pokud jsou jeho hodnoty shodné s lékařskou etikou a ochranou lidských práv. Zároveň je zde promítnut jeden ze základních znaků výhrady svědomí, a to je převzetí osobního rizika. Jedinec uplatňující tuto výhradu svědomí si vždy musí být vědom možnosti nepříznivých následků, pokud se bude řídit vlastním svědomím v rozporu s chováním očekávaným.⁵⁸ Dle Etického kodexu České lékařské komory tak platí, že lékař se má při výkonu svého povolání nechat vést svým svědomím a v určitých případech i jednat proti právním předpisům či předpisům interním, ale na druhou stranu mu v případě jejich porušení není zaručena ochrana před sankcemi.⁵⁹

Na základě stížnosti pacienta se řeší případné provinění lékaře na vnitřní komorové úrovni, kde je stížnost nejprve projednána Revizní komisí, případně podanou disciplinární žalobu řeší následně Čestná rada. Jestliže stížnosti není vyhověno, může se stěžovatel domáhat ochrany i u soudu. Pokud jsou takovým jednáním porušena pacientova ústavně zaručená práva, je mu pak ponechána i možnost bránit se na základě ústavní stížnosti u Ústavního soudu ČR. Takového jednání, které odporuje právům pacienta garantovaných mu ústavně, se lékař musí pochopitelně vždy zdržet.⁶⁰

3.2.2 Další související dokumenty

V následující kapitole se stručně zmíním o dalších stavovských předpisech a kodexech, které chrání svobodu svědomí pracovníků ve zdravotnictví. Kromě České lékařské komory působí v naší republice i další profesní komory sdružující zdravotnické pracovníky, případně i jiné organizace, které přímo nejsou profesní komorou.

Etický kodex České stomatologické komory je, co se týče ochrany svědomí lékaře, poměrně kusý. V prvním bodě uvádí, že zubní lékař je svobodný člověk zodpovědný za své myšlenky a skutky. Svědomí je potom zmíněno v závěrečném desátém bodě, který uvádí, že „*měřítkem naplňování Etického kodexu je mé vlastní svědomí.*“⁶¹ Výhrada svědomí zde tak není přímo vyjádřena,

⁵⁷ Stavovský předpis č. 10 České lékařské komory, Etický kodex České lékařské komory

⁵⁸ MADLEŇÁKOVÁ, Lucia. *Výhrada svědomí: jako součást svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání: [praktická právnícká příručka]*. 1.vydání. Praha: Linde, 2010. s. 105.

⁵⁹ NĚMEC, Damián. Ochrana svobody svědomí v oblasti zdravotnictví v České republice. In MORAVČÍKOVÁ, Michaela, KRIŽAN, Viktor (ed). *Právna ochrana slobody svedomia*. Trnava: TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVIENSIS, 2013, s. 95.

⁶⁰ MADLEŇÁKOVÁ, Lucia. *Výhrada svědomí: jako součást svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání: [praktická právnícká příručka]*. 1.vydání. Praha: Linde, 2010. s. 108.

⁶¹ Etický kodex České stomatologické komory

jako je tomu v Etickém kodexu České lékařské komory, ale z výše uvedeného ustanovení je ji možno odvodit.

Požadavky na etické jednání lékárníků jsou upraveny v Etickém kodexu České lékárnické komory. Původní kodex ochranu svědomí nijak neupravoval. Nový kodex přijatý v roce 2005 se však touto problematikou podrobněji zabývá.⁶² Ve čtvrtém bodě se uvádí, že „*lékárník zajišťuje soustavnost poskytování péče i v případech pracovních sporů, uzavření lékárny nebo konfliktů s osobní morálkou či vírou; v takových případech je povinen informovat pacienty vhodnou formou o nejbližší lékárně, která jim poskytne péči.*“⁶³ Zároveň také v úvodním ustanovení najdeme, že lékárník musí své povolání plnit svědomitě a zájmy pacientů stavět nad zájmy vlastní. I v tomto kodexu je tedy, obdobně jako je tomu například v ZZS, uvedeno, že v případě uplatnění výhrady svědomí je lékárník povinen pacienta odkázat na jiné lékařské zařízení, které mu léčivo poskytne.⁶⁴

Ve zdravotnictví se pak můžeme dále setkat se zdravotníky nelékařských oborů, mezi něž řadíme kupříkladu zdravotní sestry. Zdravotní sestry na rozdíl od výše zmíněných pracovníků nejsou sdruženy v profesní komoře, ale v České asociaci sester. Členství v ní je pouze dobrovolné, proto je tedy nutno takovou asociaci odlišit právě od profesních komor. Česká asociace sester je členem Mezinárodní rady sester (The International Council of Nurses). Na půdě této světové organizace byl přijat Etický kodex sester, který původně přímo obsahoval ustanovení, dle kterého sestra mohla odeprít účast na takovém jednání, jež by odporovalo jejímu svědomí. Toto ustanovení už zde ale po provedené novelizaci nenajdeme. V českém právním prostředí byl pro tuto oblast vydán v roce 2004 Etický kodex zdravotnického pracovníka nelékařských oborů. Ten mimo jiné uvádí, že pracovník má nadřazovat pacientovy zájmy nad ty své a že má respektovat náboženské přesvědčení pacientů. Dle JUDr. Lucie Madleňákové by však bylo vhodné zahrnout základní zásady etiky zdravotnických pracovníků do právního předpisu. Výše zmíněný etický kodex je vydán pouze jako metodické opatření Ministerstva zdravotnictví. Z toho důvodu nemůže být pracovník v případě jeho porušení sankcionován, pokud není ustanovení kodexu součástí jeho pracovní smlouvy. Potom by taková uplatněná výhrada mohla být výhradou týkající se plnění pracovních povinností.⁶⁵

---

⁶² Srov. MATĚJEK, Jaromír. *Svědomí v lékařské etice: disertační práce*. Brno: Masarykova univerzita, Lékařská fakulta, 2006. str. 64.

⁶³ Etický kodex České lékárnické komory

⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁵ MADLEŇÁKOVÁ, Lucia. *Výhrada svědomí: jako součást svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání: [praktická právnícká příručka]*. 1.vydání. Praha: Linde, 2010. s. 118-119.

3.3 Mezinárodní dokumenty

3.3.1 Evropská úmluva o ochraně lidských práv

Ochrana svobody svědomí je upravena v řadě mezinárodních dokumentů, na tomto místě se však zmíním alespoň o úpravě v rámci EÚLP, na jejíž řádné dodržování dbá ESPLP. Jedná se o „nejvýznamnější judičiální orgán v oblasti kontroly a implementace lidských práv.“⁶⁶ Úprava ochrany svědomí v EÚLP je konstruovaná velice podobně, jak ji známe z české ústavní úpravy. V článku 9 EÚLP se uvádí, že každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství, každý má právo změnit své náboženské vyznání nebo přesvědčení a rovněž jej svobodně projevat. Omezení takového projevu může nastat, pokud je tak stanoveno zákony a pokud je takové omezení nezbytné v demokratické společnosti k ochraně veřejné bezpečnosti, veřejného pořádku, zdraví, morálky nebo k ochraně práv a svobod druhých lidí.⁶⁷

Myšlení, svědomí a náboženské vyznání se jako taková odehrávají ve vnitřním světě každého člověka a stát nemůže, ba dokonce ani nemá právo znát jeho obsah. Jakmile se však projeví navenek stávají se pro stát známými, ale ani tak neodpadá jejich ochrana článkem 9 EÚLP. Právě proto je právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání vymezeno rovněž jako právo na jejich svobodné projevení.⁶⁸

3.3.2 Dokumenty Světové lékařské asociace

Světová lékařská asociace vzniká v Londýně v červenci roku 1945 a je nevládní organizací sdružující národní lékařské asociace. Dbá na dodržování zásad, jimiž se mají lékaři při výkonu svého povolání řídit. Světová lékařská asociace zmiňuje svědomí ve spoustě dokumentů. V prvé řadě uvádím Ženevskou deklaraci přijatou v roce 1948, v níž je zakotveno, že lékař je povinen své povolání vykonávat se svědomitostí. Svědomí zmiňují potom například Pravidla o chování v dobách válečného konfliktu (1956), která hovoří o tom, že lékařská etika není jiná v době války než v době míru, Deklarace o chemických a biologických zbraních (1990), Vyjádření o lékařské etice při katastrofách (1994) a Deklarace o terapeutickém abortu (1970). Dnes již zrušené Vyjádření o genetickém poradenství a genetickém inženýrství (1987) se dokonce přímo výhradou svědomí zabývalo. Bylo v něm totiž uvedeno, že lékař nemusí poskytovat genetické poradenství, pokud jeho svědomí odporují antikoncepce, sterilizace a interrupce. Nebyl však osvobozen od povinnosti informovat rodiče v případě problémů, případně jim předat informace o jiném kvalifikovaném odborníkovi.⁶⁹ Dále bych zmínila Lisabonskou deklaraci o právech pacientů (1990). Tento

⁶⁶ ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel., *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008. s. 512.

⁶⁷ Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod ze dne 4. listopadu 1950.

⁶⁸ SVÁK, Ján. *Ochrana lidských práv v troch zväzkoch. III.zväzok*. 1.vydání. Bratislava: Eurokódex, 2011. s. 21.

⁶⁹ Viz WMA Statement on genetic counseling and genetic engineering. Dostupné na <<https://www.wma.net/policies-post/wma-statement-on-genetic-counseling-and-genetic-engineering/>>.

dokument přijatý v Lisabonu v roce 1990 konstatuje, že je třeba respektovat autonomii jak lékaře, tak i pacienta a vyžaduje, aby jednání lékaře bylo v souladu s jeho svědomím, ale vždy v zájmu pacienta. Pojetí svědomí v těchto dokumentech však nepředstavuje celistvou nauku.⁷⁰

Z výše uvedeného plyne, že se s výhradou svědomí ve zdravotnictví v českém právním prostředí počítá. Je zakotvena jak na zákonné úrovni, tak i v etických kodexech jednotlivých stavovských komor lékařů a dalšího zdravotnického personálu. Najdeme ji i v řadě dokumentů Světové lékařské asociace. Za velký posun považuji přijetí ZZS v roce 2011, kde byla poprvé upravena na zákonné úrovni. Lékařům a dalším zdravotnickým pracovníkům je zde ponechána možnost odmítnout poskytnutí zdravotní služby v případě, že její poskytnutí odporuje jejich svědomí. Je zde rovněž počítáno i s tzv. odkazovací povinností, kdy lékař uplatňující výhradu svědomí je povinen pacienta odkázat na lékaře jiného. V tomto zákoně, ve stavovských předpisech a rovněž také v dalších dokumentech však nejsou uvedeny další podmínky upřesňující využívání výhrad svědomí. Výhrada svědomí je zde vymezena poměrně obecným způsobem. V ČR se v dnešní době s výhradou svědomí nesetkáváme tak často jako v jiných zemích, já se však domnívám, že v případě jejího většího uplatnění takto obecná úprava může způsobovat v praxi problémy.

---

⁷⁰ MATĚJJEK, Jaromír. Svědomí v dokumentech Světové lékařské asociace. *Praktický lékař*, 2005, roč. 85, č. 1, s. 42-43

4 Výhrada svědomí jako projev přesvědčení

Ve čtvrté kapitole nastíním řešení toho, jak vůbec má výhrada svědomí vypadat, aby mohla získat ústavní ochranu, resp. ochranu článkem 9 EÚLP. V českém ústavním soudnictví není tato otázka ještě příliš řešena, a proto budu vycházet spíše z judikatury ESLP, pod jehož jurisdikci ČR samozřejmě spadá. EÚLP v článku 9 hovoří o pojmu přesvědčení. Jestliže se chceme posunout dále, je zapotřebí definovat, co se tímto pojmem vůbec myslí, neboť výhradu svědomí můžeme chápat právě jako projev určitého přesvědčení jedince.

4.1 Víra vs. přesvědčení

S českými překlady anglických výrazů může být spojena řada problémů. Mezinárodní dokumenty se právě v tomto často liší, poněvadž v původním anglickém textu je použito jedno jediné slovo, které je potom do češtiny přeloženo ne vždy stejným způsobem. Jednou jako víra, jednou jako přesvědčení, případně náboženství. A není tedy potom zcela jasné, zda onen projev bude právně chráněn v situaci, kdy bude projevem určitého přesvědčení nebo projevem víry, tedy můžeme říci projevem, jenž bude nějak nábožensky zabarven. Právo výhrady svědomí však má být chráněno, i když je projevem přesvědčení, které má ateistický charakter. Pro účely své práce jako východisko uvádím závěry JUDr. Lucie Madleňákové, jež se domnívá, že je nutné vycházet z anglického textu a přesvědčení („belief“) *„chápat jako pojem nadřazený, neutrální, jemuž chtěla být synonymem v českém překladu patrně „víra“ a pojmy „náboženství“ a „náboženské přesvědčení“ pak lze chápat jako pojmy podřazené, které přesvědčení zahrnuje.“*⁷¹

Přesvědčení by se mělo vyznačovat větší mírou vážnosti a soudržnosti než například obyčejná myšlenka člověka. Nesmí být chráněn takový projev, kdy jedinec jeden den něčemu věří, ale druhý den věří něčemu úplně jinému, protože se mu to v danou chvíli více hodí. Člověk, který by výhradu svědomí využil se tak nemůže za takový projev jen skrývat bez toho, aniž by o něm byl skutečně přesvědčen. V opačném případě by totiž takový projev EÚLP chráněn nebyl.⁷²

Jednodušší to bude určit v případech, kdy se jedná o přesvědčení, které je nějakým způsobem rozšířené⁷³ a existuje o něm veřejné povědomí. Větší problémy mohou poté nastávat v situacích, v nichž je přesvědčení jedince více individualizované. Zde musí stěžovatel dokázat příslušnost

⁷¹ MADLEŇÁKOVÁ, Lucia. *Výhrada svědomí: jako součást svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání: [praktická právnícká příručka]*. 1. vydání. Praha: Linde, 2010. s. 41-44.

⁷² Viz např. Rozsudek ESLP ve věci Campbell a Cossans proti Spojenému království ze dne 25. února 1982. Stížnost 7511/76, 7743/76.

⁷³ ESLP implicitně nebo výslovně ve své rozhodovací praxi uznal například judaismus, islám, buddhismus, ale i řadu jiných soudržných a uvážených filozofických přesvědčení, jako například pacifismus, ateismus, veganství. In Guide to article 9 freedom of thought, conscience and religion. Dostupné na <http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_9_ENG.pdf>.

k danému přesvědčení, případně i prokázat vůbec jeho existenci.⁷⁴ V těchto případech „*totiž neexistuje žádná vyšší autorita, která by mohla určit, jestli dané jednání skutečně vyjadřuje takové přesvědčení a jestli je pro toto přesvědčení opravdu nevyhnutné.*“⁷⁵ Podle ESLP je článkem 9 chráněno jak náboženské, tak nenáboženské přesvědčení. Z tohoto důvodu tedy dle ESLP nemůže být definováno slovo „religion“, aby tento výraz zůstal dostatečně pružný a mohly do něj být zahrnuty nejrůznější projevy, které by měly být hodny právní ochrany.⁷⁶

4.2 „Praktikování přesvědčení“ - Arrowsmith test

Jak se již zmiňuji výše, pro určení toho, jaký projev lékaře „omlouvající“ výhradou svědomí bude spadat pod ochranu článkem 9 EÚLP, je stěžejní vymezení slova přesvědčení. To ale nestačí. Ne každý projev onoho přesvědčení bude totiž EÚLP chráněn.

V této souvislosti je zapotřebí zmínit rozhodnutí Arrowsmith proti Spojenému království, v němž ESLP judikoval tzv. Arrowsmith test, a poskytl tak první vodítko pro výklad slov „praktikování přesvědčení“. Paní Pat Arrowsmith byla přesvědčená pacifistka a rozdávala v Severním Irsku letáky vojákům, které propagovaly odmítání nástupu do vojenské služby. Za takovou agitaci byla však odsouzena k trestu odnětí svobody. Následně proti rozhodnutí podala stížnost k EKLP, v níž namítala, že je přesvědčenou pacifistkou. Pacifismus je hoděn ochrany článkem 9 EÚLP, ale EKLP neshledala stížnost důvodnou.⁷⁷ Aplikace testu spočívá ve zkoumání, zda projev přesvědčení nebo náboženství je jeho skutečným projevem, nebo je tímto přesvědčením či náboženstvím jen motivován a ovlivněn. Ve druhém případě by totiž dle Arrowsmith testu nebylo takové jednání EÚLP chráněno, a proto také nebylo chráněno ani v případě jednání paní Arrowsmith. Pokud by však ESLP při svém rozhodování test striktně dodržoval, došlo by k tomu, že by nebylo článkem 9 EÚLP chráněno žádné chování, které není náboženstvím nebo přesvědčením přímo vyžadováno, ale jen umožňováno. Postupem času byl tedy test rozšířen i na další typy projevů.⁷⁸

Posun nastal právě v rozsudku Eweida a další proti Spojenému království z roku 2013, v němž ESLP rozšířil ono pojetí manifestace přesvědčení. ESLP vydal společný rozsudek čtyř stěžovatelů. Ve dvou případech ESLP posuzoval zákonnost nošení křesťanského kříže v zaměstnání, v dalších dvou potom právo státního úředníka odmítnout poskytnutí služby párům

⁷⁴ MADLEŇÁKOVÁ, Lucia. *Výbrada svědomí: jako součást svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání: [praktická právní příručka]*. 1.vydání. Praha: Linde, 2010. s. 51- 53.

⁷⁵ POLÁČEK, Pavol. Výhrada vo svedomí v judikatúre Európskeho súdu pre ľudská práva. In MORAVČÍKOVÁ, Michaela (ed). *Výbrada vo svedomí-Conscientious objection*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkvi, 2007, s. 184.

⁷⁶ Guide to article 9 freedom of thought, conscience and religion. Dostupné na <
http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_9_ENG.pdf>.

⁷⁷ Rozsudek ESLP ve věci Arrowsmith proti Spojenému království ze dne 12. prosince 1978. Stížnost 7050/75.

⁷⁸ MADLEŇÁKOVÁ, Lucia. *Výbrada svědomí: jako součást svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání: [praktická právní příručka]*. 1.vydání. Praha: Linde, 2010. s. 51.

stejného pohlaví. Uvedl, že aby daný projev mohl být považován za „projev“ ve smyslu článku 9 EÚLP, musel by být tento čin úzce spojen s náboženstvím nebo přesvědčením. Jako příklad by potom mohl sloužit nějaký akt uctívání nebo oddanosti, jenž by byl součástí praktik daného přesvědčení. Vyjádření tohoto přesvědčení však není omezeno jen na takové činy, ale musí existovat jeho dostatečně těsná a přímá souvislost mezi určitým činem a tímto přesvědčením. Nebude třeba dokazovat, že jedinec tak jednal při plnění povinností daného přesvědčení.⁷⁹

První z podmínek, za kterých bude zdravotnickému pracovníkovi ponechána možnost odepřít poskytnutí zdravotní péče bude požadavek na to, aby odmítnutí vykonat zdravotnický úkon bezprostředně vycházelo ze svědomí a hodnotového založení zdravotnického pracovníka.⁸⁰ Jestliže chce tento pracovník využívající výhradu svědomí vůbec získat právní ochranu článkem 9 EÚLP, musí prokázat výše uvedené skutečnosti. Obdobným směrem jako štrasburské orgány směřují i soudy severoamerického kontinentu. Kanadský Nejvyšší soud kupříkladu ve svém rozsudku R. v. Edwardss Books and Art. Ltd. uvádí, že zdravotnický pracovník musí prokázat, že praktikuje určitou víru nebo náboženství, které toto konkrétní chování vyžaduje, že taková námitka je upřímná a pravdivá, že konkrétní právní úprava narušuje schopnost jednat podle jeho vlastního přesvědčení a že výkon jeho náboženských práv nezasahuje do práv jiných.⁸¹

---

⁷⁹ Rozsudek ESLP ve věci Eweida a další proti Spojenému království ze dne 25. května 2013. Stížnost 48420/10, 59842/10, 51671/10 a 36516/10.

⁸⁰ HUMENÍK, Ivan. *Výhrada vo svedomí* [online]. pravo-medicina.sk, 26. listopadu 2012 [cit. 11. března 2018]. Dostupné na < <http://www.pravo-medicina.sk/aktuality/614/vyhrada-vo-svedomi> > .

⁸¹ Rozsudek Nejvyššího soudu Kanady ve věci R. v. Edwardss Books and Art. Ltd. ze dne 18. prosince 1986.

5 Výhrada svědomí a základní práva pacientů

Výhrada svědomí ze strany zdravotnických pracovníků je natolik specifická v tom, že její uplatnění bude vždy nějakým způsobem přímo narážet na práva jiných osob, v tomto případě pacientů. Její uplatnění a limity musí tedy být mnohem přesnější a zaslouží si podstatně více zkoumání než výhrada svědomí v jiných oblastech. Domnívám se, že má být vymezena užším způsobem a má být fixována na více přesně daných podmínkách, které v českém právním prostředí nenalezneme. V následující kapitole chci nejen zjistit, jestli je z těchto specifických důvodů vůbec možno provést analogii mezi výhradou svědomí ve vojenské službě a u zdravotnického personálu, ale také se zaměřit na řešení kolize práv, ke které při uplatnění výhrady svědomí bude zajisté docházet.

5.1 Analogie výhrady svědomí ve vojenské službě a ve zdravotnictví?

Jak již uvádím výše výhrada svědomí ve zdravotnictví na ústavní úrovni ani v EÚLP zmíněna a garantována přímo není. V LZPS je garantována pouze výhrada svědomí ve vztahu k povinné vojenské službě, v EÚLP však žádnou zmínku o výhradě svědomí nenajdeme. Výhrada svědomí však byla později v roce 2011 dovozena judikaturou v případě Bayatyan proti Arménii. V uvedeném případě se ESLP zabýval použitelností článku 9 EÚLP na uplatněnou výhradu svědomí proti nastoupení povinné vojenské služby. Pan Bayatyan byl členem Svědků Jehovových a v souladu se svým náboženským přesvědčením se odmítl zapojit do povinné vojenské služby v Arménii. Za takový čin byl stíhán a odsouzen. ESLP však rozhodl že, taková výhrada svědomí bude chráněna článkem 9 EÚLP, pokud námitka vychází z přesvědčení, které se vyznačuje určitou mírou závažnosti, soudržnosti a významu, a pokud je zde vážný a nepřekonatelný rozpor mezi povinností sloužit v armádě a svědomím člověka nebo s jeho hluboce a skutečně drženou vírou nebo přesvědčením.⁸²

Výhrada svědomí vůči vojenské službě se tak stala první výhradou secundum legem. „Následkem toho se výhrada svědomí ve vojenství stala téměř jakýmsi „základním typem“ a „paradigmatem“ každého dalšího druhu a nutila ostatní výhrady se vtěsnat do rámce koncepčních schémat, které vznikly spolu s první, ale ne vždy a ne nutně je bylo možné rozšířit i na ostatní.“⁸³ S takovým názorem se ztotožňuji a domnívám se, že podmínky vyvozené pro výhradu svědomí vůči vojenské službě nelze v plné míře aplikovat na lékařskou výhradu svědomí. Obě oblasti jsou totiž značně odlišné a na výhradu svědomí ve zdravotnictví nemůžeme nazírat plošně - bez přesně stanovených podmínek. Výhrada svědomí vůči určité povinnosti stanovené zákonem je něco jiného než výhrada svědomí vůči

⁸² Rozsudek ESLP ve věci Bayatyan proti Arménii ze dne 7. července 2011. Stížnost 23459/03.

⁸³ TURCHI, Vincenzo. Všeobecný pojem „výhrada svědomí“. In MORAVČÍKOVÁ, Michaela (ed). *Výhrada vo svědomí-Conscientious objection*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2007, s. 34-35.

pracovním úkolům v rámci zaměstnání, kam jedinec vstoupil dobrovolně. To považuji za první velký rozdíl mezi těmito dvěma oblastmi. Vojenská služba se vyznačuje znakem určité povinnosti. Na rozdíl od toho výhrada svědomí v oblasti zdravotnictví nezahrnuje námitku vůči nějaké zákonné povinnosti. Nikdo, kdo poskytuje zdravotní péči není zákonem nucen k tomu stát se lékařem.⁸⁴

Podobně rozhodl i ESLP také v případě Pichon a Sajous proti Francii, jenž se týkal dvou lékárníků, kteří odmítli prodat ženě antikoncepční pilulky. Tvrdili, že odmítnutí prodat pilulky bylo vedeno jejich náboženským přesvědčením. ESLP však jejich stížnost shledal jako nedůvodnou, když rozhodl, že prodej antikoncepčních prostředků je ve Francii legální, a pokud jsou získávány na základě lékařského předpisu, není možno je získat nikde jinde než v lékárně. V tomto případě tedy lékárníci nemohli upřednostňovat své náboženské přesvědčení a svoji víru mohli projevit v mnoha směrech mimo svou profesní sféru.⁸⁵ Není ale možné závěry pro další případy vyvodit jen na základě tohoto jednoho rozhodnutí. Nemůžeme říct, jestli by ESLP nerozhodl jinak v případě výhrady svědomí, když by se jednalo o provedení interrupce, ale určité směřování z toho jistě patrné je.

Obdobně ESLP směřoval při svém rozhodování i ve výše zmíněném případě Eweida a další proti Spojenému království. V případě třetího a čtvrtého stěžovatele totiž rovněž neuznal jejich stížnosti za důvodné. Případy se týkaly paní Ladale, která byla matrikářkou a odmítla oddávat osoby stejného pohlaví. Dalším stěžovatelem byl pan McFarlane, což byl zaměstnanec soukromoprávní společnosti poskytující právní psycho-sexuální poradenství. Ten rovněž odmítl své služby poskytovat homosexuálním párům. Oba byli propuštěni ze svých zaměstnání. ESLP však rozhodl, že v těchto dvou případech nedošlo k porušení práv chráněných EÚLP (především namítali porušení článku 14, který se týká zákazu diskriminace a porušení právě článku 9) a Spojenému království poskytl v tomto případě široký prostor pro uvážení. U pana McFarlane hrálo roli i to, že se sám nechal zaměstnat u dané společnosti, ač věděl, jaké služby poskytuje.⁸⁶ Svým rozsudkem dal ESLP najevo, že limity náboženské svobody jednoho budou končit tam, kde naráží na základní lidská práva třetích osob. *„Zákaz diskriminace vůči osobám stejného pohlaví platí i pro ty osoby, jejichž víra homosexuální svazky neuznává. A to zejména v případě, kdy je osobám stejného pohlaví zaručeno právo čerpat předmětné služby zákonem a osoba, jejíž přesvědčení se poskytování daných služeb dotýká, má možnost své*

---

⁸⁴ *Conscientious objection and reproductive rights. International Human Rights Standard* [online]. reproductiverights.org, červenec 2013 [cit. 15. února 2018]. Dostupné na <https://www.reproductiverights.org/sites/crr.civicactions.net/files/documents/Conscientious_FS_Intro_English_FINAL.pdf>.

⁸⁵ Rozsudek ESLP ve věci Pichon a Sajous proti Francii ze dne 2. října 2001. Stížnost 49853/99.

⁸⁶ Rozsudek ESLP ve věci Eweida a další proti Spojenému království ze dne 25. května 2013. Stížnost 48420/10, 59842/10, 51671/10 a 36516/10.

zaměstnání změnit.“⁸⁷ ESLP tedy shledal, že v tomto případě nedošlo k porušení článku 9 EÚLP, a to z toho důvodu, že státní orgány rozhodly v souladu se zajištěním ochrany práv a svobod druhých a ochrany před diskriminací.⁸⁸

V obou rozsudcích tak ESLP poukázal na to, že stěžovatelé měli možnost vyjádřit své přesvědčení jinde než v rámci své profesní sféry, že měli možnost změnit své zaměstnání, které si vybrali dobrovolně a o němž věděli, co bude obnášet. Takové směřování je velice podstatné pro otázky v této práci řešené. Ani lékaře nikdo nenutí stát se lékařem, své povolání může případně změnit, a proto se domnívám, že při rozhodování o takto využití výhrady svědomí je zapotřebí toto brát v potaz.

Další podstatný rozdíl je potom v dopadu, které uplatnění výhrady svědomí v těchto dvou odlišných oblastech může mít. Vyjádření výhrady svědomí v oblasti zdravotnictví totiž může a zpravidla i bude mít přímý dopad na práva ostatních, v tomto případě pacientů, jejichž zdraví, a dokonce i život mohou záviset na včasném poskytnutí konkrétní zdravotní služby.⁸⁹ K takovému ohrožení základních práv pacientů by však docházet nemělo. Výhrada svědomí má být aplikována tak, aby neměla negativní vliv na léčbu pacientů. Problematické to je především v situacích, v nichž se „hraje o čas“. Tedy v případech, kdy je klíčový včasný zásah lékaře a záměrné neinformování pacienta nebo jeho odkázání na jiného lékaře, jenž danou službu vykoná, může zcela „podkopat“ systém zdravotní péče, která má být pacientovi poskytnuta.⁹⁰ Právě touto kolizí práv mezi právem lékaře a dalšího zdravotnického pracovníka jednat podle svého vlastního svědomí a právy pacientů se budu zabývat v následující kapitole.

---

⁸⁷ *Křesťanské křížce v zaměstnání a možnost odmítnout služby párům stejného pohlaví z důvodu víry z pobledu ESLP* [online]. ochrance.cz, 25. ledna 2013 [cit. 14. února 2018]. Dostupné na < <https://www.ochrance.cz/diskriminace/aktuality-z-diskriminace/aktuality-z-diskriminace-2013/krestanske-krize-v-zamestnani-a-moznost-odmitnout-sluzby-parum-stejneho-pohlavi-z-d/> >.

⁸⁸ Rozsudek ESLP ve věci Eweida a další proti Spojenému království ze dne 25. května 2013. Stížnost 48420/10, 59842/10, 51671/10 a 36516/10.

⁸⁹ *Conscientious objection and reproductive rights. International Human Rights Standard* [online]. reproductiverights.org, červenec 2013 [cit. 15. února 2018]. Dostupné na < https://www.reproductiverights.org/sites/crr.civicactions.net/files/documents/Conscientious_FS_Intro_English_FINAL.pdf >.

⁹⁰ Situace, kdy by mělo dojít k přímému ohrožení života, je sice ošetřena v zákoně, kde je stanoveno, že výhradu svědomí nemůže zdravotnický pracovník uplatnit v případě, že by mělo dojít k ohrožení pacientova života nebo k vážnému ohrožení jeho zdraví. Nicméně se domnívám, že může nastat situace, kdy zpočátku pacientův život nebo zdraví přímo ohroženy nebudou, ale s postupem času, kdy si jej budou zdravotníci „přehazovat“ mezi sebou, k tomuto ohrožení dojít může. Nebo se může jednat o situaci, kdy nebude ohroženo přímo jeho zdraví, ale například v případě interrupce bude ohroženo jeho právo na volbu ukončení těhotenství, které je možno vykonat pouze do dvanáctého týdne těhotenství.

5.2 Kolize zájmů při uplatnění výhrady svědomí v oblasti reprodukčního zdraví

5.2.1 Obecně

S výhradou svědomí se budeme nejvíce setkávat v případě problematiky reprodukčního zdraví, resp. v souvislosti s interrupcemi a rovněž v souvislosti s problematikou předepisování antikoncepce. To jsou nejtypičtější příklady, protože interrupce (resp. jakýkoliv zásah do přirozeného mateřství ženy včetně užívání antikoncepce) je přímo v rozporu s křesťanskou morálkou. Výhrada svědomí je nejčastěji uplatňována právě ze strany křesťanských lékařů, kteří s takovými „nepřirozenými“ zásahy nesouhlasí.

Problematiku interrupcí v rámci ČR najdeme v zákoně č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství, ve znění pozdějších předpisů a dále v prováděcí vyhlášce k tomuto zákonu č. 75/1986 Sb. V zákoně je promítnuto právo ženy rozhodovat o svém mateřství, neboť je dle tohoto zákona umožněno provést umělé přerušení těhotenství na žádost ženy z jakéhokoliv důvodu, nepřesahuje-li těhotenství dvanáct týdnů. Dále se potom rozlišuje umělé přerušení těhotenství ze zdravotních důvodů v případě ohrožení zdraví nebo života ženy, či zdravého vývoje plodu nebo pokud se jedná o geneticky vadný vývoj plodu. Zde je umělé přerušení těhotenství možné i po uplynutí těchto dvanácti týdnů.⁹¹

Uplatňování výhrady svědomí se stává stále větším problémem například v Polsku. Převážná většina rozsudků, z nichž ve své práci vycházím, se týká této země. I když je zde ženám povolena interrupce „na papíře“, ve skutečnosti je pro ně kolikrát velmi obtížné najít lékaře, který je ochoten ji provést. Národní smýšlení v Polsku je zcela jiné než v ČR, je mnohem více ovlivněno křesťanskou tradicí. I z toho důvodu je právní úprava interrupcí odlišná. Polská právní úprava vychází z roku 1993. Zákonem je zde povolena interrupce pouze v případě, kdy jsou ohroženy život nebo zdraví matky, dále pokud vyšetření odhalí nevratné poškození plodu a v případech znásilnění nebo incestu. V dnešní době se dokonce projednává další návrh, který počítá se zákazem interrupcí kvůli závažné vývojové vadě plodu. I přesto tuto větší „neliberálnost“ je zde však výhrada svědomí čteně užívána a lékaři odmítají interrupci provést i v případě vývojové vady plodu a také při dalších zákonem předpokládaných okolnostech.⁹²

Problémy se vyskytují také v případě antikoncepce. Lékaři odvolávající se na výhradu svědomí nechťejí antikoncepci ženám předepsat a lékárníci následně vydat. Dále bych chtěla zmínit i příklad, kdy tzv. pilulka „po“ je v Polsku dostupná pouze na lékařský předpis. Tato pilulka má

⁹¹ MACH, Jan. *Medicína a právo*. 1.vydání. Praha: C. H. Beck, 2006. s.144.

⁹² HARZER, Filip. *Dekomunizace potratových zákonů. V Polsku je ve hře zpřísnění podmínek interrupcí* [online]. irozhlaz.cz, 11. ledna 2018 [cit. 8. února 2018]. Dostupné na < https://www.irozhlaz.cz/zpravy-svet/zakaz-potrati-interrupce-polsko-ratujmy-kobiety-2017-zatrzymaj-aborcje_1801110734_haf >.

však účinnost pouze do 72 hodin od nechráněného pohlavního styku, žena tedy musí jednat rychle. Nicméně v současnosti, kdy se v Polsku na výhradu svědomí odvolává stále více a více lékařů, může být v této době pro tuto ženu problém najít lékaře, který bude ochotný jí pilulku předepsat, případně i následně sehnat takového lékárníka, jenž jí bez problémů pilulku vydá. Na takový medikament však ženy v Polsku nárok mají. Proto také zde vidím velký problém uplatnění výhrady svědomí, poněvadž je třeba jednat efektivně a rychle. Domnívám se totiž, že v opačném případě je výrazně porušeno právo každé ženy rozhodovat o svém mateřství.⁹³

S obdobnou situací se setkáváme také v Itálii. Zde jsou podmínky pro provedení interrupce podobné jako v ČR, lze ji provést do určitého týdne těhotenství i na žádost ženy. V některých regionech se však vůbec nenajdou lékaři ochotní interrupci provést, musí sem potom dojíždět doktoři z Říma nebo Milána, kteří ji ženám provedou.⁹⁴ V jednom případě dokonce žena musela navštívit třicet nemocnic, než našla lékaře provádějícího interrupce.⁹⁵

Nedostupnost v této oblasti zdravotní péče nutí ženy k podstoupení nelegálních interrupcí. Dle Světové zdravotnické organizace podstupuje tyto nelegální interrupce kolem dvaceti milionů žen ročně. Světová zdravotnická organizace proto apeluje na státy, aby zajistily přístup k interrupcím, pokud jsou v daném státě legální, a za všech situací musí také zajistit kvalitní zdravotní péči ženám potýkajícím se se zdravotními komplikacemi plynoucími z provedené interrupce.⁹⁶

Z výše uvedených důvodů vycházím v další části své práce především z případů jiných zemí než ČR, kde je problematika aktuálnější a více řešená. Jelikož je výhrada svědomí nejčastěji uplatňovaná právě v souvislosti s problematikou reprodukčního zdraví, pro následující rozbor kolizí práv, na něž může její využívání narazit, se věnuji této oblasti zdravotnictví. Na níže uvedeném rozboru se chci pokusit stanovit podmínky, které by bylo vhodné do českého právního prostředí zařadit, aby mohla být uplatněná výhrada svědomí ze strany zdravotníků v souladu s ústavními předpisy a neporušovala práva dotčených pacientů.

5.2.2 Právo na ochranu zdraví a rovný přístup ke zdravotní péči

První kolizí, k níž může při uplatnění výhrady svědomí dojít, je střet s právem každého na ochranu zdraví a s tím i souvisejícím právem na rovný přístup ke zdravotní péči, neboť systém

---

⁹³ HAMPLOVÁ, Ludmila. *Antikoncepci nepředepisují, sdělil pacientce gynekolog a odvolal se na „výhradu svědomí“* [online]. zdravotnickydenik.cz, 10. září 2017 [cit. 19. února 2018]. Dostupné na <<http://www.zdravotnickydenik.cz/2017/09/antikoncepci-nepredepisuji-sdelil-pacientce-gynekolog-odvolal-se-vyhradu-svedomi/>>.

⁹⁴ ORR, Judith. *Abortion wars: The fight for reproductive rights*. 1. vydání. Bristol: Policy press, 2017 s. 130.

⁹⁵ Viz *Italka musela navštívit 23 nemocnic, než jí udělali potrat* [online]. echo24.cz, 4. března 2017 [cit. 9. března 2018]. Dostupné na <<https://echo24.cz/a/w8d4h/italka-musela-navstivit-23-nemocnic-nez-ji-udelali-potrat>>.

⁹⁶ JOHNSTONE, Megan-Jane. *Bioethics: a nursing perspective*. 5th ed. Sydney: Churchill livingstone-Elsevier, 2009. s. 227-228.

zdravotní péče má být přístupný všem bez diskriminace. Právo na ochranu zdraví nalezneme v článku 31 LZPS, ochranu před diskriminací dále pak v článku 3.⁹⁷ Právo na zdraví zahrnuje nárok na systém zdravotní péče, který poskytuje rovnost příležitostí, a to zároveň tak, aby lidé měli k dispozici nejvyšší dosažitelný standard zdraví. Zahrnuje také zvláštní nároky na oblast sexuální a reprodukční zdravotní péče včetně služeb plánování rodiny, antikoncepce a bezpečných potratů, pokud jsou v daném státě legální.⁹⁸

V rámci EÚLP je právo na ochranu před diskriminací garantováno článkem 14. EÚLP sice přímo nezakotvuje právo na ochranu zdraví nebo právo na přístup ke službám reprodukčního zdraví, ale to neznamená, že by je nebylo možné nijak dovodit. Právo na ochranu zdraví řadíme mezi práva sociální. Ty požívají tradičně menší ochrany než práva tzv. první generace. Sociální práva nejsou sama o sobě EÚLP chráněna, ale lidská práva jsou vzájemně provázána a závislá, a proto sociální práva dostávají svou ochranu skrz integraci s jinými právy, zejm. právy občanskými. Sociální práva jsou tak chráněna především v rámci práva na soukromí, práva na spravedlivé řízení, dále pak v rámci práva na život, zákazu špatného zacházení a rovněž v rámci nepřímého zákazu diskriminace.⁹⁹ Dle ESLP mají státy pozitivní závazek přijmout opatření k ochraně života osob, které se ocitají v jejich jurisdikci. Mezi tato opatření patří i povinnosti v oblasti zdravotnictví.¹⁰⁰ Obdobně i „*efektivní ochrana soukromí by měla garantovat určitý minimální standard zdravotní péče.*“¹⁰¹

Lékaři by měli poskytovat zdravotní služby nediskriminačním způsobem. Osoby, které by chtěly využít výhradu svědomí tak musí zvážit jakým způsobem by mohly vytvářet nebo posilovat určité nespravedlnosti v přístupu ke zdravotní péči, resp. v přístupu k možnostem reprodukčního zdraví. Například neposkytnout antikoncepci nebo odmítnout vykonat interrupci může ženám žijícím v určitých sociálně slabších regionech nebo jedné takové konkrétní ženě způsobit mnohem větší problémy než ženě z majetkově výhodnějších poměrů, pro níž není takový problém obstarat si péči v nějakém jiném městě. Pro tuto ženu nedisponující dostatečným množstvím finančních prostředků může takové odmítnutí znamenat závažný zásah do jejího reprodukčního života.¹⁰² Z těchto důvodů se tedy domnívám, že v každém případě uplatnění výhrady svědomí je nutno postupovat individuálním způsobem a neaplikovat pouze nějaká plošná nařízení. Musí se

---

⁹⁷ Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů.

⁹⁸ BUENO DE MESQUITA, Judith, FINER, Louise. *Conscientious objection: Protecting sexual and reproductive health rights* [online]. repository.essex.ac.uk, [cit. 26. února 2018]. Dostupné na <<http://repository.essex.ac.uk/9715/1/conscientious-objection-protecting-sexual-reproductive-health-rights.pdf>>.

⁹⁹ Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů.

⁹⁹ KRATOCHVÍL, Jan. *Sociální práva v Evropské úmluvě na ochranu lidských práv a Mezinárodním paktu o občanských a politických právech*. Beroun: Eva Roztoková, 2010. s. 197.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 79.

¹⁰¹ Tamtéž, str. 146.

¹⁰² *The Limits of Conscientious Refusal in Reproductive Medicine* [online]. acog.org, listopad 2007 [cit. 15. března 2018]. Dostupné na <<https://www.acog.org/Clinical-Guidance-and-Publications/Committee-Opinions/Committee-on-Ethics/The-Limits-of-Conscientious-Refusal-in-Reproductive-Medicine>>.

postupovat tak, aby nebylo porušeno právo toho konkrétního pacienta a výhrada svědomí může být přijata jen tehdy, pokud je možné zároveň splnit i primární zájem pacienta.

Pro uplatnění výhrady svědomí lékaře je totiž podstatná dostupnost zdravotní péče. Lékař musí zajistit kontinuitu léčby pacienta, tedy v tomto případě odkázat na jiného doktora, jenž požadovanou službu provede. „Nedostupnost lékařské péče bude pravděpodobná v regionech, které jsou morálně homogenní, bude se tam možné setkat se situací, kdy všichni specialisté v oboru (např. gynekologové) budou odmítat vykonat úkon na základě výhrady svědomí. Nedostupnost lékařské péče se může také projevit v případech, že v regionu (méně obydlené horské oblasti) bude jediný specialista, který však bude odmítat vykonat úkon.“¹⁰³ K takovéto situaci však docházet nemá a dle mého názoru tak lékař musí vždy zvážit primární zájem pacienta. Pokud nemůže pacient požadovanou službu včas a bez větších problémů získat, výhrada svědomí v tomto případě nemůže být akceptována.

Zároveň je nutno podotknout, že povolení výhrady svědomí zdravotníka neznamená, že by mohl takovým způsobem diskriminovat pacienty z důvodu jejich osobních vlastností. Dle mého názoru je nepřijatelné, aby lékař odmítl ošetřit pacienta, který je například Žid, homosexuál apod. jen proto, že je to v rozporu s jeho vlastním přesvědčením.¹⁰⁴ Za určitých podmínek může odmítnout účast na lékařských úkonech, jež jsou v rozporu s jeho svědomím, ale nikdy nemůže mít možnost odmítnout ošetřit pacienta z důvodu jeho rasy, národnostního a etnického původu, pohlaví, náboženského vyznání nebo sexuální orientace. K takovému jednání nemůže výhrada svědomí sloužit jako omluva. Taková klauzule je přímo zakotvena například v zákoně o zdravotní péči státu Mississippi.¹⁰⁵

5.2.3 Právo na informace

Dalším právem, které může být při uplatnění výhrady svědomí dotčeno, je pacientovo právo na informace. Při nedostatku poskytovaných informací totiž může nastat situace, že například určitá skupina žen nebude vůbec o možnosti interrupce či poskytnutí antikoncepce vědět, i když na ni má právní nárok. Zároveň může také nastat situace, že lékař odmítající provést pacientce interrupci ji ani neodkáže na jiného lékaře specialistu, protože tento úkon považuje za špatný jako takový

---

¹⁰³ MADLEŇÁKOVÁ, Lucia. *Výhrada svědomí: jako součást svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání: [praktická právníká příručka]*. 1.vydání. Praha: Linde, 2010. s. 110.

¹⁰⁴ V roce 2017 informoval časopis Reflex o praktickém lékaři, který na svoji facebookovou stránku umístil vzkaz „Na chvíli uvolňuji nové registrace: prosím simulanty a buzeranty, aby se neregistrovali! Pro nemocné se pokusím udělat, co je v mým silách.“ Takové jednání však, dle mého názoru, nikdy nemůže být skrýváno za výhradu svědomí. Takové jednání by mělo být považováno za diskriminační. Viz DOLEŽAL, Jiří X. *Buzeranty nelším! Vyšinutý lékař dělá ostudu celému cechu* [online]. reflex.cz, 4 listopadu 2017 [cit. 14. března 2018]. Dostupné na <<http://www.reflex.cz/clanek/komentare/82975/buzeranty-nelcim-vysinuty-lekar-dela-ostudu-celemu-cechu.html>>.

¹⁰⁵ Viz Mississippi Health care rights of conscience act ze dne 1. července 2004. Dostupný na <<http://billstatus.ls.state.ms.us/documents/2004/html/SB/2600-2699/SB2619SG.htm>>.

a svému svědomí neuleví jen tím, že takový úkon odmítne vykonat on sám.¹⁰⁶ Takové jednání je však značně problematické a domnívám se, že by nemělo být v této oblasti akceptováno.

Problematiku povinnosti poskytovat informace v oblasti reprodukčního zdraví se zabýval ESLP v případě Open Door a Dublin Well Woman proti Irsku. Případ se týkal dvou společností Open Door Counseling Ltd a Dublin Well Woman Centre Ltd,¹⁰⁷ které poskytovaly širokou škálu služeb týkajících se poradenství v oblasti manželství, těhotenství, plánování rodiny a dalších zdravotních záležitostí pro ženy v Dublinu a ostatních částech Irska. Oběma klinikám však bylo soudním příkazem zakázáno poskytovat ženám informace o možnostech podstoupení interrupce na zahraničních gynekologických klinikách. Ve svých žádostech společnosti namítaly, že dotčený soudní příkaz představoval neodůvodněný zásah do jejich práva na svobodu projevu a dále pak do práva na předávání a přijímání informací v rozporu s článkem 10 EÚLP.¹⁰⁸ ESLP ve svém rozhodnutí připomněl, že svoboda projevu se vztahuje i na informace a myšlenky, které mohou urážet nebo jinak rušit stát či určitou část obyvatelstva, neboť takové jsou požadavky na pluralismus a tolerantnost, bez nichž neexistuje žádná demokratická společnost. Obě kliniky nepodporovaly ani nepodněcovaly ženy k interrupci, ale omezovaly se pouze na vysvětlení dostupných možností.¹⁰⁹ ESLP tak ve svém rozsudku poukázal na to, jak je především pro zdraví a blaho žen důležitý přístup k informacím o legálně dostupných interrupčních službách. Zároveň uznal, že takový soudní příkaz mohl mít nežádoucí účinky více na ty ženy, jež nedosahují potřebné úrovně vzdělání nebo nedisponují dostatečnými prostředky k získání přístupu k nějakým jiným alternativním zdrojům. V závěru svého rozsudku pak ESLP rozhoduje, že soudní příkaz omezil svobodu přijímat a šířit informace týkající se služeb, které jsou legální v jiných smluvních státech a které mohou být rozhodující pro zdraví a blaho ženy.¹¹⁰

Takové rozhodnutí naznačuje možnost argumentovat, že státy mají pozitivní závazek poskytovat ženám informace týkající se legálně dostupných služeb na jeho území. Obdobně by potom takovou povinnost měli mít i zdravotničtí pracovníci, kteří výhradu svědomí k těmto službám zdravotní péče uplatňují.¹¹¹ Tato povinnost je stanovena též v článku 10 písm. h) Úmluvy o odstranění všech forem diskriminace žen, dle něhož jsou smluvní státy povinny zajistit „přístup ke zvláštním vzdělávacím informacím, jež pomáhají zajistit zdraví a blaho rodiny včetně informací a rad, pokud jde

¹⁰⁶ MADLEŇÁKOVÁ, Lucia. *Výbrada svědomí: jako součást svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání: [praktická právnícká příručka]*. 1. vydání. Praha: Linde, 2010. s. 102.

¹⁰⁷ Ke stížnosti se dále připojily i dvě soukromé osoby, paní X a paní Geraghty, dle kterých bylo rovněž zasaženo také do jejich práva na získání dále v textu uvedených informací.

¹⁰⁸ Dále pak bylo ještě namítáno porušení práva na respektování soukromého života a porušení zákazu diskriminace. Důležité je pak podotknout, že v Irsku není možno provést interrupci na žádost ženy, tak jak to známe z ČR.

¹⁰⁹ Rozsudek ESLP ve věci Open Door a Dublin Well Woman proti Irsku ze dne 29. října 1992. Stížnost 14234/88.

¹¹¹ LAMAČKOVÁ, Adriana. *Výbrada vo svedomí ke službám reprodukčného zdravia* [online]. diskriminacia.sk, 21. ledna 2008 [cit. 10. března 2018]. Dostupné na < <http://diskriminacia.sk/adriana-lamackova-vybrada-vo-svedomi-k-sluzbam-reprodukneho-zdravia/>>.

o plánování rodiny.“¹¹² Právo na informace tedy může být značně ohroženo, pokud zdravotnický personál odmítne poskytnout informace potřebné pro svobodné a informované rozhodování pacientek ohledně svého sexuálního a reprodukčního zdraví.¹¹³

Na základě výše uvedeného můžeme tedy konstatovat, že státy mají povinnost zajistit pacientům přístup ke všem informacím týkajícím se poskytovaných služeb zdravotní péče. Domnívám se tedy, že lékař si nemůže dovolit neodkázat pacienta na kolegu, který žádanou službu pacientovi poskytne, a to ani v případě, že se služba jako takový příčí jeho svědomí. Pokud je taková služba v ČR legálně dostupná, vždy o ní musí zdravotnický personál pacienta informovat.

S informovaností pacienta souvisí nejen povědomí o službách, jež má k dispozici, ale i to který lékař, případně jiný zdravotnický pracovník, a ve vztahu k jakých úkonům, by mohl výhradu svědomí aplikovat. Pokud to totiž pacient bude vědět dopředu, domnívám se, že to může péči o něj značně zefektivnit. Pacient si potom může přímo vybrat lékaře, jehož navštíví, a nemusí „ztrácet čas“ návštěvou lékaře, který výhradu svědomí následně využije. Z mého pohledu by tak bylo na místě, aby zdravotnické instituce vedly seznamy lékařů a dalšího zdravotnické personálu, kteří výhradu svědomí k určitým postupům budou využívat. Takový rejstřík pomůže zajistit to, že není a nebude zdravotní péče pacientů ohrožena. Rovněž je vhodné zveřejňovat všechny postupy, na které má daný pacient právo, a postupy, k nimž se výhrada svědomí aplikuje nejčastěji.¹¹⁴

Na tuto problematiku obdobně nahlíží i slovenský autor Ivan Humeník. Ten uvádí, že zdravotnický pracovník by měl předjímat možné situace, ve kterých předpokládá uplatnění výhrady svědomí, a takovou výhradu svědomí by měl v dostatečném předstihu oznámit svému zaměstnavateli, resp. poskytovateli, u něhož své povolání vykonává. Zároveň se domnívá, že zdravotnický pracovník by měl mít povinnost oznámit svoji výhradu svědomí v dostatečném předstihu před daným lékařským úkonem i dotčenému pacientovi s podáním vysvětlení, proč ji uplatňuje. „*Toto opatření by mělo sloužit tomu, aby pacient nenabyl dojmu, že odmítnutí některých výkonů je rozmarem zdravotnického pracovníka, resp. odmítnutí osoby pacienta, ale aby pochopil, že vyplývá z hodnotového nastavení zdravotnického pracovníka. Informovaný pacient se dokáže dopředu rozhodnout a zařídít své záležitosti tak, aby neztrácel čas u zdravotnického pracovníka, o kterém ví, že s požadovaným výkonem nesouhlasí.*“¹¹⁵

---

¹¹² Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen ze dne 18. prosince 1979

¹¹³ LAMAČKOVÁ, Adriana. *Výhrada vo svedomí k službám reprodukčného zdravia* [online]. diskriminacia.sk, 21.ledna 2008 [cit. 10. března 2018]. Dostupné na < <http://diskriminacia.sk/adriana-lamackova-vyhrada-vo-svedomi-k-sluzbam-reprodukneho-zdravia/> > .

¹¹⁴ Dle autorky H. F. Lynch je ideální tzv. institucionální model, který předpokládá zapojení tzv. Licenčního výboru. Ten by vedl seznam lékařů uplatňujících výhradu svědomí s uvedením toho, v jaké oblasti ji bude uplatňovat. In MADLEŇÁKOVÁ, Lucia. *Inštitucionálne riešenie konfliktov vo svedomí podľa Holly F. Lynch v českom prostredí v súvislosti s prijatím zákona o zdravotných službách*. In OSTRÓ, Norbert; JÁNOŠÍKOVÁ, Lenka (eds). *Human rights forum 2012 – Medicínske právo interdisciplinárne*. Bratislava: EUKÓDEX, 2012, s.150.

¹¹⁵ HUMENÍK, Ivan. *Výhrada vo svedomí* [online]. pravo-medicina.sk, 26. listopadu 2012 [cit. 14. března 2018]. Dostupné na < <http://www.pravo-medicina.sk/aktuality/614/vyhrada-vo-svedomi> > .

5.2.4 Právo na respektování soukromého a rodinného života

Právo na respektování soukromého a rodinného života zaručuje článek 10 odst. 2 LZPS a rovněž také článek 8 EÚLP. Dle článku 16 odst. 1 písm. e) Úmluvy o odstranění všech forem diskriminace žen mají ženy právo svobodně a odpovědně rozhodovat o počtu a době narození svých dětí.¹¹⁶ V souvislosti s výhradou svědomí uplatňovanou v oblasti reprodukčního zdraví se tak jedná o pozitivní závazek státu zabezpečit respektování soukromí lidí, jichž se dotýká rozhodnutí lékaře či jiného zdravotnického personálu odmítnout vykonat službu, na kterou mají tito pacienti právní nárok. Patří sem aspekty fyzické a sociální identity jedince, jeho právo na osobní autonomii a osobní rozvoj a stejně tak sem patří i tělesná a psychická integrita včetně sexuálního života člověka.¹¹⁷

Aby státy splnily tyto pozitivní závazky respektující právo na soukromí a rodinný život je totiž nutné, aby zajistily efektivní přístup k interrupcím. ESLP rozhodl v případě Alicia Tysiąc proti Polsku, že nestačí pouze vytvořit právní rámec upravující postup, na jehož základě je možno o interrupci žádat, ale je nutno zaručit, aby tato zdravotní péče byla i prakticky dostupná. Případ se týkal paní Tysiąc, které byla potřetí těhotná, nicméně trpěla myopií a těhotenství mohlo způsobit ztrátu jejího zraku. Oční lékaři jí však odmítli vydat potvrzení nutné pro vykonání interrupce, a ačkoli následně vydal potvrzení praktický lékař, interrupce vykonána nebyla. Stěžovatelka své dítě tedy porodila, ale zrak se jí skutečně zhoršil tak, že téměř oslepla. ESLP uvedl, že státy by měly být schopny zabezpečit procedurální záruky přístupu k legálním interrupcím. Měly by zajistit určitý preventivní postup na vnitrostátní úrovni provedený příslušným nezávislým orgánem, který by měl být zakončen včasně vydaným písemným rozhodnutím. Pokud žena nesouhlasí s rozhodnutím lékaře, má být v této souvislosti alespoň vyslyšena a její názory mají být zohledněny. Zásadní roli zde však hraje také časový faktor. ESLP zdůrazňuje, že posouzení zákonnosti post factum už v této situaci nemusí mít kýžený efekt, jelikož zdraví pacienta už může být poškozeno.¹¹⁸ Z výše uvedeného tedy plyne, že státy jsou povinny zajistit, aby zákonem garantovaná péče byla též prakticky dostupná. V této souvislosti musí mít pacient v případě odmítnutí možnost obrátit se na nějaký orgán, který mu pomůže danou situaci vyřešit. Dle mého názoru má takový orgán kontrolovat činnost lékařů a v případě potřeby poskytnout pacientovi pomoc při hledání lékaře specialisty ochotného žádanou službu včas provést.¹¹⁹

¹¹⁶ Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen ze dne 18. prosince 1979

¹¹⁷ LAMAČKOVÁ, Adriana. *Výhrada vo svedomí k službám reprodukčného zdravia* [online]. diskriminacia.sk, 21.ledna 2008 [citováno 4. března 2018]. Dostupné na < <http://diskriminacia.sk/adriana-lamackova-vyhrada-vo-svedomi-k-sluzbam-reprodukneho-zdravia/>>.

¹¹⁸ Rozsudek ESLP ve věci Tysiąc proti Polsku ze dne 20. března 2007. Stížnost 5410/03.

¹¹⁹ Dle výše zmíněného institucionálního modelu H. F. Lynch by Licenční výbor zároveň i posuzoval pravdivost a hloubku onoho přesvědčení lékaře. V neposlední řadě by potom na základě vedené evidence zajišťoval dostupnost lékařů bez výhrady svědomí na daném území a byl by schopen pomoci odmítnutému pacientovi nalézt jiného

Problematiku porušení práva na soukromí ESLP řešil i ve svých dalších rozhodnutích. Rozsudek RR. v. Polsko se týká včasného provedení genetických prenatalních testů, které mohou určit případné genetické vady plodu. Když byla stěžovatelka RR. v osmnáctém týdnu těhotenství, byla lékaři informována, že plod může být postižen genetickou poruchou. V případě potvrzení této hrozby chtěla podstoupit potrat. V této situaci by totiž dle polského práva byl legální. Pravděpodobnou poruchu vývoje plodu by s jistotou potvrdila amniocentéza, jejíž provedení stěžovatelka žádala. Několika nemocnicemi však byla odmítnuta a následně poslána k různým lékařům na různé kliniky. Nikdo z nich však předmětné vyšetření neprovedl. Nakonec až ve třináctém týdnu těhotenství, kdy byla přijata jako urgentní pacient, byla i přes absenci doporučení amniocentéza provedena. Potvrzující výsledky pacientka obdržela o další dva týdny později. Její následné žádosti o provedení interrupce však byly zamítnuty s tím, že už je překročena doba, kdy by mohla být provedena, a pacientce se tak narodila dcera s Turnenovým syndromem. ESLP objasnil, že článek 8 EÚLP obsahuje i právo na informace týkající se zdravotního stavu pacienta. V situacích, kdy se zdravotní stav pacienta rychle mění, je význam včasného přístupu k informacím o to důležitější. V tomto případě odkládat provedení potřebných vyšetření může významným způsobem ovlivnit kvalitu dalšího života pacienta. ESLP připomíná své dřívější závěry, že jakmile stát přijme zákonná ustanovení umožňující v určitých situacích provést interrupce, nemůže potom nezaručit jeho provedení v praxi. „*Pokud vnitrostátní předpisy umožňují interrupce v případech malformace plodu, musí existovat odpovídající právní a procedurální rámec, který zaručí, že těhotné ženy budou mít k dispozici příslušné, úplné a spolehlivé informace o zdraví plodu.*“¹²⁰

Domnívám se, že ESLP tak tímto rozsudkem podal další vodítka, kdy bude výhrada svědomí akceptována, a kdy ne. Ve výše uvedeném případě představovala největší problém prodleva, ke které odmítáním pacientky došlo. Kvůli pozdě provedenému vyšetření již pacientka nemohla podstoupit interrupci a narodilo se jí postižené dítě. Kdežto v této oblasti by měl být postup takový, aby všechna rozhodnutí mohla být učiněna včas. Z výše uvedeného rozsudku plyne, že není možné odmítnout provést určité vyšetření, jehož výsledek může mít za následek provedení výkonu, s nímž lékař nesouhlasí, v tomto případě tedy interrupci, takovým jednáním zcela odepře ženě právo na informace o zdravotním stavu jejím i jejího dítěte. Provedení předmětného vyšetření neslouží zcela jistě pouze k závěru, zda žena podstoupí, nebo nepodstoupí interrupci. Provádění genetických testů slouží různým účelům. Nejedná se jen o případně provedenou interrupci, ale také o případné zahájení prenatalní léčby plodu nebo o přípravu ženy na problematickou výchovu postiženého

---

vhodného lékaře. In MADLEŇÁKOVÁ, Lucia. *Výhrada svědomí: jako součást svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání: [praktická právnícká příručka]*. 1.vydání. Praha: Linde, 2010. s. 116.

¹²⁰ Rozsudek ESLP ve věci RR. proti Polsku ze dne 26. května 2011. Stížnost 27617/04.

dítě.¹²¹ V tomto případě by výhrada svědomí lékaře nebyla akceptována. Vždy musí poskytnout veškeré informace o zdravotním stavu pacienta. Nesmí některé informace zamlčovat nebo neprovést potřebné vyšetření ke zjištění úplného zdravotního stavu pacienta jen z toho důvodu, že se obává výsledku, jež potvrdí nutnost provedení dalšího zákroku, který už není v souladu s jeho svědomím.

Z výše uvedeného plyne, že lékařská výhrada svědomí má svá specifika na rozdíl od výhrad svědomí v jiných oblastech. Aby bylo odmítnutí poskytnout lékařskou péči v souladu s ústavními předpisy, nesmí realizace takového jednání bezprostředně ohrozit jinou hodnotu, resp. nesmí převážet nad právy pacienta. Pro lékaře má být vždy primární zájem pacienta, ale pokud nebude možné toho dostat, pacient musí mít, dle mého názoru, přednost.

Na základě vybraných konkrétních skutkových případů, jež se do současné doby řešily, jsem se pokusila ukázat, k jakým úskalím může při uplatňování výhrady svědomí v této souvislosti docházet a za jakých podmínek může lékař či jiný zdravotnický pracovník odmítnout poskytnutí zdravotní péče. Domnívám se, že tyto podmínky je vhodné zařadit do české právní úpravy, čímž by nemuselo k uvedeným problémům v rámci českého prostředí docházet a pacient by vždy dostal péči, na kterou má nárok.

Za prvé je zapotřebí mít na paměti, že uplatnění výhrady svědomí nemůže být diskriminační a je nutno zkoumat v každém konkrétním případě její dopad. Zároveň zdravotník nikdy nesmí výhradu svědomí využít z důvodů osobních vlastností pacienta. Výhrada svědomí se musí vždy vztahovat pouze ke konkrétnímu úkonu. Takovou klauzuli bych osobně do zákona zařadila. Klíčovou pro využití výhrady svědomí je potom dostupnost lékařské péče. Zdravotník využívající výhradu svědomí má zajistit kontinuitu léčby, tzn. odkázat pacienta na jiného lékaře či zdravotníka, jež službu včas provede. Tuto povinnost „odkázat“ v ZSS najdeme. Problém však může nastat u požadavku zajistit kontinuitu léčby, protože někdy může odmítnout také ten lékař, na kterého je původně odkázáno. V situacích, kdy je zapotřebí jednat rychle, už mohou nastat značné problémy. Pokud není schopen toto zajistit, musí převážet vždy zájem pacienta a lékaři zůstane povinnost službu provést. Z výše uvedených případů rovněž plyne, že lékař nesmí omlouvat výhradou svědomí neinformování pacienta o jeho zdravotním stavu, rovněž nemůže sloužit jako omluva pro neposkytnutí informací o veškerých lékařských možnostech, které se pacientovi nabízejí. Podobnou klauzuli bych také do zákona zařadila. Z předchozího rovněž plyne, že pro dostatečnou informovanost pacientů a řádné využívání výhrady svědomí je vhodné vést seznamy lékařů a dalších zdravotníků, kteří budou výhradu svědomí aplikovat a vést přehled úkonů u nichž má být výhrada svědomí využita. Tyto seznamy mají být vedeny u orgánu, který bude rovněž pacientům

---

¹²¹ Tamtéž.

v problémech poskytovat pomocnou ruku. V případě odmítnutí mu pomůže vyhledat zdravotníka, jenž bude ochotný službu včas provést. Myslím si, že pokud pacient na základě odmítnutí zůstane bez lékařské péče, na kterou má právní nárok, nemůže být uplatnění výhrady svědomí ze strany zdravotníků legitimní. Dle mého názoru je uplatnění výhrady svědomí a odmítnutí poskytnout lékařskou péči v souladu se zákonem a rovněž v souladu s ústavními předpisy pouze za situace, kdy jsou splněny výše uvedené podmínky. Proto bych navrhovala jejich zařazení do české právní úpravy.

Závěr

Cílem diplomové práce bylo odpovědět na otázku, kdy může lékař či jiný zdravotnický pracovník odmítnout poskytnutí zdravotní péče, protože je v rozporu s jeho svědomím, zda vůbec, případně za jakých podmínek tak může učinit. Hlavní účelem mé práce pak bylo také zjistit, zda by neměly být v českém právním prostředí úžeji definovány podmínky využití výhrady svědomí tak, aby nedocházelo k porušování práv pacientů. Jelikož se s výhradou svědomí setkáváme nejčastěji v oblasti reprodukčního zdraví, zaměřila jsem se právě na tuto oblast.

Na základě studia příslušných materiálů jsem zjistila, že výhrada svědomí je v právním prostředí chápána jako lidské právo, které je chráněno v rámci práva na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání. Právo na výhradu svědomí je uznáno i judikatorní činností ESLP. Českým zdravotnickým pracovníkům je výslovně umožněno odepřít provedení zdravotní péče v rámci ZZS. Na základě výše uvedeného se tedy domnívám, že lékařům a dalším zdravotnickým pracovníkům je umožněno odmítnout poskytnutí zdravotní péče, protože je v rozporu s jejich svědomím. V žádném dalším předpise však nejsou uvedeny podrobnější podmínky, za kterých by tak mohli učinit. V ZZS je uvedena pouze tzv. odkazovací povinnost a odmítnutí poskytnout zdravotní péči není umožněno, pokud by tím došlo k ohrožení života pacienta nebo k vážnému ohrožení jeho zdraví a pokud není možno zajistit poskytnutí služeb jiným pracovníkem. Bližší podmínky už zde nenalezneme. Na základě získaných poznatků se nicméně domnívám, že je zapotřebí výhradu svědomí u lékařů a dalšího zdravotnického personálu vymezit specifitěji, než je v ZZS definována. A je nutno definovat určité podmínky, za kterých bude možno tuto lékařskou péči odmítnout vykonat.

Domnívám se, že první podmínkou, kdy tak zdravotnický pracovník může učinit, je nutnost prokázat pravdivost a upřímnost dané námitky. Touto problematikou se zabýval ESLP ve svých rozhodnutích, z nichž plyne, že pro ochranu článkem 9 EÚLP musí daná osoba prokázat vážnost a soudržnost jejího přesvědčení a zároveň daný čin odmítnout poskytnutí zdravotní služby musí být úzce spojen s tímto přesvědčením či náboženstvím. To je první podmínkou toho, abychom vůbec mohli uvažovat o tom, že zdravotnickému pracovníkovi bude povoleno daný zákrok odmítnout vykonat. O svém jednání musí být skutečně přesvědčen, nemůže se za takový čin skrývat a odmítnout poskytnutí zdravotní péče jen proto, že se mu to v dané situaci hodí.

Další podmínky jsem se pokusila vyvodit na základě konkrétních skutkových případů řešených před ESLP jenž se problematikou zdravotnické výhrady svědomí zabýval ve větší míře než české soudy. Podmínky jsem se snažila vyvodit na základě analýzy toho, jaká konkrétní práva pacientů by mohla taková výhrada svědomí porušit. Důležitou podmínkou je, že zdravotničtí pracovníci nesmí uplatňovat výhradu svědomí diskriminačním způsobem. Vždy se musí vzít

v úvahu konkrétní okolnosti daného případu a osoba uplatňující výhradu svědomí musí posoudit, zda se tím nebude podílet na vytváření či posilování určité nespravedlnosti v přístupu ke zdravotní péči. Je nutno také zvážit, zda využitím výhrady svědomí bude zajištěna kontinuita léčby, tedy jestli pacient včas získá žádanou službu někde jinde. Pro uplatnění výhrady svědomí je totiž klíčová dostupnost zdravotní péče. S tím souvisí i tzv. odkazovací povinnost, se kterou se počítá také v rámci ZZS. Lékař či jiný zdravotnický pracovník musí vždy odmítnutého pacienta odkázat na nějakého jiného pracovníka, který žádanou službu provede, aby byla zajištěna návaznost a kontinuita léčby. Tuto podmínku nalezneme zakotvenou též v české právní úpravě. Je zapotřebí také upozornit na to, že pacient nemůže být nikdy odmítnut ošetřen z důvodu jeho osobních vlastností. Výhrada svědomí se musí vztahovat k úkonu, nikoli k dané osobě pacienta. Zdravotnický pracovník tak nesmí odmítnout ošetřit pacienta z důvodu jeho rasy, národnostního a etnického původu, pohlaví, náboženského vyznání nebo sexuálního orientace.

Další podmínka potom souvisí s pacientovým právem na informace. Státy mají povinnost zajistit, aby pacienti měli přístup ke všem informacím týkajícím se poskytovaných služeb zdravotní péče. Pokud tedy existuje právní nárok na danou službu, zdravotnický personál o ní musí vždy pacienta uvědomit. Musí mu sdělit veškeré možnosti léčby, které se v dané situaci nabízejí. Nemůže proto neinformovat o možnosti provedení daného zákroku, i když s ním nesouhlasí a nebude ho ochoten provést, v opačném případě by totiž bylo porušeno právě pacientovo právo na informace. Zefektivnění zdravotní péče by potom mohlo napomoci vést seznamy lékařů a dalšího zdravotnického personálu, kteří výhradu svědomí budou uplatňovat s uvedením, ke kterým zákrokům tak budou činit. Pacient si tedy bude moci předem zjistit, že jeho lékař jím žádanou službu nebude ochoten provést, a bude moci zrovna navštívit lékaře jiného. Zároveň je v pořádku zveřejňovat také všechny postupy, na které má pacient v dané situaci právo, a postupy, k nimž se výhrada svědomí bude nejčastěji aplikovat.

Vzhledem k tomu, že dle ESLP nestačí pouze vytvořit právní rámec upravující postup, na jehož základě je možné žádat o daný lékařský zákrok, ale je nutno zaručit, aby tato péče byla i prakticky dostupná, bych jako další podmínku navrhla vytvoření určitého orgánu, který by pomáhal odmítnutým pacientům vyřešit jejich situaci. Takový orgán by potom pomáhal odmítnutým pacientům při hledání jiného lékaře či zdravotníka, který bude ochoten službu včas provést.

Poslední podmínkou, kterou je nutno dodržet při odmítnutí poskytnout lékařskou péči, je potom povinnost poskytovat veškeré informace o zdravotním stavu pacienta a povinnost provádět veškerá nutná vyšetření. Není možné odmítnout provést určité vyšetření, jehož výsledek by mohl

mít za následek provedení výkonu, se kterým zdravotník nesouhlasí, nebo neoznámí pacientovi nějakou informaci s obdobnými obavami.

Výhrada svědomí a s tím související odepření zdravotní péče je velmi kontroverzní oblastí. Státy by měly být schopny nalézt rovnováhu mezi konkurenčními zájmy lékaře a pacienta, a dostát své povinnosti jednak zajistit svým občanům právo na přístup ke zdravotní péči, jednak zajistit každému, resp. lékařům a dalším zdravotnickým pracovníkům, svobodu svědomí a myšlení. Nalezení takové rovnováhy je však velice obtížné, ale domnívám se, že to není nemožné. Při aplikaci výhrady svědomí je zapotřebí dodržet výše uvedené podmínky. Tyto podmínky by dle mého názoru bylo vhodné zařadit do právní úpravy, aby v budoucnu nemusely vznikat komplikace, jež vznikají právě ve výše zmíněném Polsku. České soudy výhradu svědomí uplatněnou ze strany zdravotníků příliš neřešily, zůstává tedy otázkou, jak se k tomuto problému v budoucnu postaví.

Seznam použité literatury

Monografie

- MADLEŇÁKOVÁ, Lucia. *Výbrada svědomí: jako součást svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání: [praktická právnícká příručka]*. 1.vydání. Praha: Linde, 2010. 183 s.
- PEZL, Tomáš. In BARTOŇ, Michal a kol. (ed) *Základní práva*. 1.vydání. Praha: Leges, 2016. 608 s.
- SVÁK, Ján. *Ochrana lidských práv v troch zväzkoch. III. zväzok*. 1. vydání. Bratislava: Eurokódex, 2011. 592 s.
- PRUDIL, Lukáš. *Právo pro zdravotnické pracovníky*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2017. 155 s.
- ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008. 896 s.
- MACH, Jan. *Medicína a právo*. 1.vydání. Praha: C. H. Beck, 2006. 257 s.
- ORR, Judith. *Abortion wars: The fight for reproductive rights*. 1.vydání. Bristol: Policy press, 2017. 208 s.
- JOHNSTONE, Megan-Jane. *Bioethics: a nursing perspective*. 5. vydání. Sydney: Churchill livingstone-Elsevier, 2009. 472 s.
- KRATOCHVÍL, Jan. *Sociální práva v Evropské úmluvě na ochranu lidských práv a Mezinárodním paktu o občanských a politických právech*. Beroun: Eva Roztoková, 2010. 224 s.
- PAVLÍČEK, Václav a kol. *Ústavní právo a státověda. Díl II., Ústavní právo České republiky*. 1.vydání. Praha: Linde, 2004. 241 s.
- EVANS, Carolyn. *Freedom of religion under the european convention on human rights*. 1. vydání. New York, N. Y. : Oxford University Press, 2001. 222 s.

Příspěvky ve sbornících

- VÍTEK, Bohumil. K pojmu svoboda svědomí. In DÁVID, Radovan, SEHNÁLEK, David, VALDHANS, Jiří (ed). *Dny práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 3012-3019.

- FRŤALOVÁ, Andrea. Výhrada svedomia. In MORAVČÍKOVÁ, Michaela, KRIŽAN, Viktor (ed). *Právna ochrana slobody svedomia*. Trnava: TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVIENSIS, 2013, s. 36-49.
- PŘIBYL, Stanislav. KŘÍŽ, Jakub. Respect for the Freedom of Conscience of Believers in Czech Confessional Law. In MORAVČÍKOVÁ, Michaela, ŠMÍD, Marek(ed). *Freedom of Conscience and Religious Freedom*. Praha: Legers, 2015, s. 131-149.
- NĚMEC, Damián. Ochrana svobody svědomí v oblasti zdravotnictví v České republice. In MORAVČÍKOVÁ, Michaela, KRIŽAN, Viktor (ed). *Právna ochrana slobody svedomia*. Trnava: TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVIENSIS, 2013, s. 91-114.
- POLÁČEK, Pavol. Výhrada vo svedomí v judikatúre Európskeho súdu pre ľudská práva. In MORAVČÍKOVÁ, Michaela (ed). *Výbrada vo svedomí-Conscxientious objection*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2007, s. 169-193.
- TURCHI, Vincenzo. Všeobecný pojem „výhrada svedomia“. In MORAVČÍKOVÁ, Michaela (ed). *Výbrada vo svedomí-Conscxientious objection*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2007, s. 19-80.
- MADLEŇÁKOVÁ, Lucia. Inštitucionálne riešenie konfliktov vo svedomí podľa Holly F. Lynch v českom prostredí v súvislosti s prijatím zákona o zdravotných službách. In OSTRÓ, Norbert; JÁNOŠÍKOVÁ, Lenka (eds). *Human rights forum 2012 – Medicínske právo interdisciplinárne*. Bratislava: EUROKÓDEX, 2012, s. 145 – 153.

Komentáře

- JÄGER, Petr. In WAGNEROVÁ, Eliška a kol. (ed) *Listina základních práv a svobod: komentář*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. 906 s. (Čl. 15)
- PAVLÍČEK, Václav a kol. *Ústava a ústavní řád České republiky: komentář. Díl 2, Práva a svobody: text Listiny v platném znění, komentář, literatura, judikatura, důvodová zpráva, zpravodajská zpráva, ústavní zákon o bezpečnosti České republiky, mezinárodní smlouvy, prováděcí zákony*. 2.vydání. Praha: Linde, 1999. 975 s.
- PEZL, Tomáš. In KLÍMA, Karel a kol. (ed). *Komentář k Ústavě a Listině*. 1.vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. 1019 s. (Čl. 15 Listiny)

Články z odborných časopisů

- POLICAR, Radek. Smluvní přímus poskytovatelů zdravotních služeb. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*, 2012, roč. 2, č. 2. Dostupné na <
<http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/30/37>>.
- MATĚJEK, Jaromír. Svědomí v dokumentech Světové lékařské asociace. *Praktický lékař*, 2005, roč. 85, č. 1, s. 42-44.

Právní předpisy

- Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů.
- Mississippi Health care rights of conscience act ze dne 1. července 2004. Dostupný na <
<http://billstatus.ls.state.ms.us/documents/2004/html/SB/2600-2699/SB2619SG.htm>>.
- Zákon č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství, ve znění pozdějších předpisů.
- Ústavní zákon č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti ČR, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 585/2004 Sb., branný zákon, ve znění pozdějších předpisů.

Judikatura

- Nález Ústavního soudu ze dne 2. června 1999, sp. zn. Pl. ÚS 18/98.
- Nález Ústavního soudu ze dne 2. června 1999, č. 151/1999 Sb.
- Nález Ústavního soudu ze dne 11. března 2003, sp. zn. I. ÚS 671/01.
- Nález Ústavního soudu ze dne 3. února 2011, sp. zn. III. ÚS 449/06.
- Nález Ústavního soudu ze dne 22. prosince 2015, sp. zn. I. ÚS 1253/14.
- Rozsudek ESLP ve věci Arrowsmith proti Spojenému království ze dne 12. prosince 1978. Stížnost 7050/75.
- Rozsudek ESLP ve věci Campbell a Cossans proti Spojenému království ze dne 25. února 1982. Stížnost 7511/76, 7743/76.
- Rozsudek ESLP ve věci Open Door a Dublin Well Woman proti Irsku ze dne 29. října 1992. Stížnost 14234/88.
- Rozsudek ESLP ve věci Thilimmenos proti Řecku ze dne 6. dubna 2000. Stížnost 34369/97.

- Rozsudek ESLP ve věci Pichon a Sajous proti Francii ze dne 2. října 2001. Stížnost 49853/99.
- Rozsudek ESLP ve věci Tysiąc proti Polsku ze dne 20. března 2007. Stížnost 5410/03.
- Rozsudek ESLP ve věci RR. proti Polsku ze dne 26. května 2011. Stížnost 27617/04.
- Rozsudek ESLP ve věci Bayatyan proti Arménii ze dne 7. července 2011. Stížnost 23459/03.
- Rozsudek ESLP ve věci Eweida a další proti Spojenému království ze dne 25. května 2013. Stížnost 48420/10, 59842/10, 51671/10 a 36516/10.
- Rozsudek Nejvyššího soudu Kanady ve věci R. v. Edwardss Books and Art. Ltd. ze dne 18. prosince 1986.

Internetové zdroje

- DUDA, Jaroslav. *Lékárník a výbrada svědomí* [online]. lekarniciprozivot.cz, 6.května 2015 [cit. 10. února 2018]. Dostupné na < http://lekarniciprozivot.cz/?page_id=97 >.
- HUMENÍK, Ivan. *Výbrada vo svedomí* [online]. pravo-medicina.sk, 26. listopadu 2012 [cit. 11. března 2018]. Dostupné na < <http://www.pravo-medicina.sk/aktuality/614/vybrada-vo-svedomi> >.
- *Křesťanské křížě v zaměstnání a možnost odmítnout služby párům stejného pohlaví z důvodu víry z pohledu ESLP* [online]. ochrance.cz, 25. ledna 2013 [cit. 14. února 2018]. Dostupné na < <https://www.ochrance.cz/diskriminace/aktuality-z-diskriminace/aktuality-z-diskriminace-2013/krestanske-krize-v-zamestnani-a-moznost-odmitnout-sluzby-parum-stejneho-pohlavi-z-d/> >.
- *Conscientious objection and reproductive rights. International Human Rights Standard* [online]. reproductiverights.org, červenec 2013 [cit. 15. února 2018]. Dostupné na < https://www.reproductiverights.org/sites/crr.civicactions.net/files/documents/Conscientious_FS_Intro_English_FINAL.pdf >.
- HARZER, Filip. *Dekomunizace potratových zákonů. V Polsku je ve březnu zpřísnění podmínek interrupcí* [online]. irozhlas.cz, 11. ledna 2018 [cit. 8. února 2018]. Dostupné na < https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/zakaz-potratu-interruptce-polsko-ratujmy-kobiety-2017-zatrzymaj-aborcje_1801110734_haf >.
- HAMPLOVÁ, Ludmila. *Antikoncepci nepředepisují, sdělil pacientce gynekolog a odvolal se na „výbradu svědomí“* [online]. zdravotnickyydenik.cz, 10. září 2017 [cit. 19. února 2018]. Dostupné na <

<http://www.zdravotnickydenik.cz/2017/09/antikoncepci-nepredepisuji-sdelil-pacientce-gynekolog-odvolal-se-vyhradu-svedomi/> >.

- *Italka musela navštívit 23 nemocnic, než jí udělali potrat* [online]. echo24.cz, 4.března 2017 [cit. 9. března 2018]. Dostupné na < <https://echo24.cz/a/w8d4h/italka-musela-navstivit-23-nemocnic-nez-ji-udelali-potrat>>.
- BUENO DE MESQUITA, Judith, FINER, Louise. *Conscientious objection:Protecting sexual and reproductive health rights* [online]. repository.essex.ac.uk, [cit. 26. února 2018]. Dostupné na <<http://repository.essex.ac.uk/9715/1/conscientious-objection-protecting-sexual-reproductive-health-rights.pdf>>.
- *The Limits of Conscientiou Refusal in Reproductive Medicine* [online]. acog.org, listopad 2007 [cit. 15. března 2018]. Dostupné na < <https://www.acog.org/Clinical-Guidance-and-Publications/Committee-Opinions/Committee-on-Ethics/The-Limits-of-Conscientious-Refusal-in-Reproductive-Medicine> >.
- DOLEŽAL, Jiří X. *Buzeranty nelčím! Vyšinutý lékař dělá ostudu celému cechu* [online]. reflex.cz, 4 listopadu 2017 [cit. 14. března 2018]. Dostupné na < <http://www.reflex.cz/clanek/komentare/82975/buzeranty-nelecim-vysinuty-lekar-dela-ostudu-celemu-cechu.html> >.
- LAMAČKOVÁ, Adriana. *Výhrada vo svedomí k službám reprodukčného zdravia* [online]. diskriminacia.sk, 21.ledna 2008 [cit. 10. března 2018]. Dostupné na < <http://diskriminacia.sk/adriana-lamackova-vyhrada-vo-svedomi-k-sluzbam-reprodukneho-zdravia/>>.
- SAVULESCU, Julian. *Conscientious objection in medicine* [online]. ncbi.nlm.nih.gov, 4. února 2006[citováno 17. března 2018]. Dostupné na < <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1360408/> >.

Kvalifikační práce

- MATĚJKA, Jaromír. *Svědomí v lékařské etice: dizertační práce*. Brno: Masarykova univerzita, Lékařská fakulta, 2006. 116 s.

Dokumenty

- Úmluva o právech dítěte ze dne 20. listopadu 1989.
- Stavovský předpis č. 10 České lékařské komory, Etický kodex České lékařské komory.

- Etický kodex České stomatologické komory.
- Etický kodex České lékárnické komory.
- Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod ze dne 4. listopadu 1950.
- Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen ze dne 18. prosince 1979.
- Mezinárodní pakt o občanských a politických právech ze dne 19. prosince 1966.
- Guide to article 9 freedom of thought, conscience and religion. Dostupné na <
http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_9_ENG.pdf>.
- WMA Statement on genetic counseling and genetic engineering. Dostupné na <
<https://www.wma.net/policies-post/wma-statement-on-genetic-counseling-and-genetic-engineering/>>.

Shrnutí

Předmětem diplomové práce je výhrada svědomí ve zdravotnictví. Za cíl si diplomová práce klade odpověď na otázku, kdy může lékař odmítnout poskytnutí lékařské péče, protože je v rozporu s jeho svědomím, zda vůbec, případně za jakých podmínek tak může učinit. Hlavním účelem práce je pak zkoumání, zda nemají být v českém právním prostředí úžeji definovány podmínky využití výhrady svědomí ze strany zdravotníků tak, aby nedocházelo k porušování práv pacientů. V tomto kontextu se práce omezuje na oblast reprodukční medicíny.

Práce je rozdělena do pěti kapitol, úvodu a závěru. V úvodu je výhrada svědomí popsána a zařazena do kontextu ústavního systému ČR. V další části je poté popsána úprava právní ochrany svědomí zdravotníků v ČR. Hlavní část práce se potom na základě vybraných konkrétních skutkových případů věnuje vymezení podmínek, jež je nutno splnit, aby mohla být výhrada svědomí ve zdravotnictví právně akceptovatelná a nedocházelo k porušování práv pacientů.

Abstract

The subject of the diploma thesis is conscientious objection in health care. The aim of the thesis is to answer the question of when, if at all, may a doctor refuse to provide medical care as it is in contradiction to his or her conscience, eventually under what conditions can he/she do so. The main goal of the thesis is to examine whether the conditions for the use of the conscientious objection by health care workers in the Czech legal surroundings should be made clearer to avoid any potential violation of patients' rights. In this context, the work is limited to reproductive medicine.

The diploma thesis is divided into 5 chapters, introduction and conclusion. At the beginning of the thesis conscientious objection is described and classified in the context of the constitutional system of the Czech Republic. The next part describes the legal protection of conscience of health care workers in the Czech Republic. The main part of the work is devoted to the definition of the conditions needed to be fulfilled in order for the conscientious objection to be legally acceptable and to prevent the violation of patients' rights. This is performed on the basis of selected specific cases.

Seznam klíčových slov

Výhrada svědomí – zdravotnictví – svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání – zákon o zdravotních službách – právo na soukromí – právo na informace – právo na ochranu zdraví - interrupce – ESLP

List of key words

Conscientious objection – health care – freedom of thought, conscience and religion – The health service act – the right to privacy – the right to health protection – the right to information – abortion – ECHR